

**Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri
Teknoloji Öngörü Projesi**

Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli

Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor

Hazırlayanlar:

Güzin ARAT
Murat TÜRKEŞ
Raportör: Erol SANER

**19.12.2002
ANKARA**

İÇİNDEKİLER

1	ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA TANIMLARI	2
1.1	ÇEVRE	2
1.2	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	2
1.2.1	Tarihçe	2
2	ULUSLARARASI PLATFORMDAKİ ÖNEMİ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3	ULUSLARARASI PLATFORMLAR	6
3.1	KÜRESEL ÖLÇEKTE ETKİN PLATFORMLAR	6
3.1.1	Birleşmiş Milletler	6
3.1.1.1	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu	7
3.1.1.2	Birleşmiş Milletler Çevre Programı	7
3.1.2	Dünya Ticaret Örgütü	8
3.1.3	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	8
3.2	BÖLGESEL ÖLÇEKTE ETKİN PLATFORMLAR	10
3.2.1	Avrupa Birliği	10
3.2.1.1	Avrupa Birliği çevre politikası	11
3.2.1.2	Yetki ikamesi ve sorumlulukların paylaşımı	12
3.2.1.3	AB hukukunun uygulanması ve yaptırımları	12
3.2.1.4	Birlik çevre hukuku çerçevesinde yurttaşların hakları	12
3.2.2	Avrupa Ekonomik Komisyonu, "Avrupa İçin Çevre" Süreci	14
3.2.3	Akdeniz Eylem Planı	15
3.2.4	Karadeniz Çevre Programı	16
4	ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER	17
4.1	TARAF OLDUĞUMUZ SÖZLEŞMELER VE BU SÖZLEŞMELER GEREĞİ TAAHHÜTLERİMİZ	17
4.1.1	Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi	17
4.1.1.1	Akdeniz'in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü	17
4.1.1.2	Akdeniz'in Gemilerden ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltma Sonucunda Kirlenmeden Korunmasına Ait Protokol	18
4.1.1.3	Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol	18
4.1.1.4	Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol	18
4.1.2	Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi	18
4.1.3	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Biyogüvenlik Protokolü	19
4.1.4	RAMSAR Sözleşmesi (Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme)	19
4.1.5	Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi	20
4.1.6	CITES Sözleşmesi	20
4.1.7	BERN Sözleşmesi	21
4.1.8	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	21
4.1.9	BM/AEK Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi	21
4.1.10	BASEL Sözleşmesi	23
4.2	HENÜZ TARAF OLMADIĞIMIZ SÖZLEŞME VE ANLAŞMALAR	23
4.2.1	İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Karşısında Türkiye'nin Durumu	23
4.2.2	Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı'na Katılımı Anlaşması	24
4.2.3	Avrupa Ekonomik Komisyonu Bünyesindeki Uluslararası Sözleşmeler	25
4.2.4	AARHUS Sözleşmesi	25
5	DEĞERLENDİRMELER	27
5.1	ZAYIF YANLAR	27
5.2	GÜÇLÜ YANLAR	27
5.3	TEHDİTLER	27
5.4	FIRSATLAR	28
6	VİZYON	29
EK.1.	DÜNYA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ZİRVESİ UYGULAMA PLANI VE SİYASİ BİLDİRİ 1	
EK.2.	AB ÇEVRE POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ	1

EK.3.	AB ÇEVRE KORUMA POLİTİKALARININ YİRMİ BEŞ YILI	1
--------------	---	----------

GİRİŞ

Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma konuları 20.yüzyılın sonunda dünya gündemine yoğun bir biçimde girmiştir. Bu noktada, 1972 yılında Stockholm Konferansı çevrenin ayrıntılı olarak işlendiği ilk önemli durak olarak kabul edilmektedir. Bu süreç içerisinde, çevre alanındaki uluslararası çabalar, çevrenin kalkınma ile ilişkisinin kurulduğu “sürdürülebilir kalkınma” arayışlarını ön plana çıkarmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin ilk yorumlar ve tanımlamalar 1987’de hazırlanmış olan Bruntland Raporu’nda ortaya konmuş olup, kırk başlıkta irdelendiği ayrıntılı tanımlamaları ve bağlantıları Rio’da benimsenmiştir. Son olarak Eylül 2002’de gerçekleştirilen Johannesburg Zirvesi’nde ise Rio’da kabul edilen ilkeler bütününün uygulamaya ne şekilde geçirildiği veya geçirilemediği görüşülmüştür. Çevre ile ilgili uluslararası taahhütlerimizle ilgili hazırlanmış bu rapor, yukarıda adı geçen süreçler ve bu süreçlerin sonuçları göz önüne alınarak şekillendirilmiştir.

1 Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Tanımları

1.1 Çevre

Çevre;doğal, ekonomik ve kültürel değerlerin bir bütünü olarak ele alınarak, bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim gözetilmekte, tüm canlı ve cansız varlıklarla, canlı varlıkların her çeşit eylem ve davranışını etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikteki etkenlerin bütünü olarak değerlendirilmektedir.

1.2 Sürdürülebilir Kalkınma

"Sürdürülebilir Kalkınma" kavramı ilk kez, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu'nda "Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmış ve bu tarihten itibaren yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

1.2.1 Tarihçe

Bilindiği gibi, insan – çevre - kalkınma üçgeninde ilk bütünsel yaklaşımlar 1992'de Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı"nda ele alınmış ve çevre ve kalkınma stratejileri tüm alt başlıklarıyla irdelenerek bunların karşılıklı etkileşimlerinin sorgulandığı bir 21. yüzyıl gündemi belirlenmiştir. "Gündem 21" belgesi olarak bilinen sözkonusu dünya gündemi küresel yaklaşımlar ışığında ülkelerin kendi önceliklerine ve öznel şartlarına uygun çevre ve kalkınma politikalarını belirlemelerinde yararlanılacak bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma, bu gelişmelerin ve küresel girişimlerin, politik, ekonomik ve ekolojik bütünde değerlendirilmesini öngören bütüncül bir yaklaşımdır. Bu çerçeveden bakıldığında, Rio'da kabul edilen belgelerin tümü (buna gündem 21 de dahildir), çevre ve kalkınmada ülkelerin ortak hareket etme niyetlerini bir ilkeler bütünlüğü içerisinde ortaya koymaları olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye de, Konferans'a katılan tüm ülkeler gibi "*Gündem 21*"i hayata geçirmeyi değil, kendi ulusal hedef ve önceliklerini göz önünde bulundurarak çevre ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki uyumun sağlanmasında sözkonusu belgeyi rehber olarak kullanmayı ve bu doğrultuda kendi kalkınma stratejilerini belirlemeyi taahhüt etmiştir. Bunun sonuçlarından biri de, Türkiye'nin kendi *Ulusal Gündem 21*ini hazırlamış olmasıdır.

1992 dönüm noktasındaki tarihi kararların, geçen beş yılda ne kadar gerçekleştirilebildiğini ve ne kadarının gerçekçi öngörüler ve hedefler olduğunu değerlendirmek üzere, 1992'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin 1993/207 sayılı kararı ile Rio+5 Zirvesi gerçekleştirilmiştir. 16-27 Haziran 1997 tarihleri arasında New York'da gerçekleştirilen sözkonusu BM Özel Oturumu (UNGASS), bu anlamda bekleneni ve olması gerekeni verememiş daha somut girişimlerde bulunulması gerektiğini kanıtlamıştır.

Önceleri, özellikle iktisadi kuruluşların yalnızca alt konu başlıklarından birini oluşturan çevre, bugün sürdürülebilir kalkınma ilkesiyle tüm örgütlenmelerin ve girişimlerin çekirdeğini ve temel dayanağını oluşturmaktadır.

Türkiye, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada, tüm alt başlıkları ile ulusal kalkınma önceliklerini sürdürülebilir kalkınma perspektifinden irdelemek üzere, hazırlıkları yaklaşık 3.5 yıl süren "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı"nı Dünya Bankası'nın desteği ile tamamlamıştır.

Bundan sonraki aşama sözkonusu belge doğrultusunda belirlenmiş olan strateji ve planların hayata geçirilmesi için gereken kaynak planlamasını gerçekleştirmek ve yeni kaynakları araştırmaktır. Bu projeye paralel yürütülmüş olan "Ulusal Gündem 21 Projesi" ise devam

etmekte olup, sözkonusu eylem planının sağlayacağı girdilerle çok kısa bir süre içinde tamamlanması öngörülmektedir.

Diğer taraftan her alanda ve sektördeki sürdürülebilirliğe ancak yerel girişimlerle ulaşılabileceği anlaşılmıştır. Bu çerçevede, ulusal ve uluslararası finans kaynaklarının dağılımında, yereldeki uygulamalara ağırlık verilmesi amaca ulaşılmasını kolaylaştıracak bir yaklaşımdır.

Yereldeki başarılar, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada arzuladığımız üretim kalıpları ile tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi ve halkın sürece katılımının artırılması için de vazgeçilmezdir.

Halen, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği tarafından yürütülmekte olan Yerel Gündem 21'lerin Hazırlanması Projesi çerçevesinde, 23 beldede Yerel Gündem 21 çalışmasının ilk süreci tamamlanmıştır. Bu yerel girişimlerin, Rio'da alınan kararların hayata geçirilmesi bakımından çok önemli olduğu bilinmektedir.

90'lı ve 2000'li yılların en önemli gündem maddesinin nüvelerinin atılmış olduğu 1992 Rio Konferansı'nın çıktılarını takip etme sorumluluğunun önemi yadsınamaz bir gerçek olup, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun bundan sonraki etkinliğinin ve veriminin de giderek artması gerekmektedir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun Rio+5 sonrasındaki ilk dönem toplantısında (6.dönem toplantısı) ana başlıklarından biri olan "Sürdürülebilir Sanayileşme"de, bir takım ekonomik ve sosyal araçların kullanılması ve bu amaç doğrultusunda, özellikle kalkınma hedeflerini henüz tamamlamamış olan ülkeler için teknolojik yenilenme ile eko-verimliliğin artırılması, sürdürülebilirlik yaklaşımının uygulanmasında önemli adımlar olarak kabul edilmektedir. Bu uygulama araçlarının, henüz çevresel bozulmanın son noktalarına ulaşmamış ülkelerin, "iyileştirici" yaklaşımdan ziyade "önleyici" yaklaşımı benimsemeleri beklenmektedir.

Öte yandan, özel sektörün gönüllü yaklaşımları da sürdürülebilir sanayileşme için değerli örnekler sunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'deki, deri, kimya ve gübre sanayileri gibi çevresel riski yüksek sektörlerle çevre bakanlığı arasında gönüllü çevre deklarasyonları imzalanmıştır.

Bu girişimlerden yola çıkarak, sanayicinin ve özel sektörün bilinçlendirilmesini ve çevreyi korumada gösterecekleri gönüllü yaklaşımları, sürdürülebilir sanayileşmeye ulaşmak için en etkin yollardan biri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Öte yandan, sanayileşmede çevresel önlemlerin alınmasında, sektörün en mağdur kesimi küçük ve orta ölçekli sanayicilerdir. Özellikle çevresel iyileştirme yöntemleri ve önlemlerinin maliyetleri gözönüne alındığında, belli ölçekteki bu sanayilerin devlet tarafından desteklenmesi ve bazı teşvik mekanizmalarının uygulanması zorunludur.

Türkiye'de de bu anlamda, küçük ve orta ölçekli sanayicilerin desteklenmesi ve bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler devam etmektedir. Özellikle Avrupa Birliği ve Türkiye'nin imzalamış olduğu Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesindeki mevzuat uyum çalışmaları, sanayinin bu yönde desteklenmesini zorunlu kılmaktadır.

Rio Konferansı ve tüm çıktıları, dünyanın kendi geleceği için ortak hareket etme zorunluluğunu ve fırsatını ortaya koymuştur. Böylesine hayati bir hedef için 160'dan fazla ülke bir misyon etrafında toplanmıştır. Bu temelden yola çıkarak, bugün artık tüm uluslararası ve bölgesel platformlarda, çevre ve kalkınmadaki küresel önceliklerin aynı eksen ve konular etrafında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Ocak 1997'de BM Çevre Programı 19. Konseyi, ardından Rio+5 Özel Oturumu, Avrupa-Akdeniz İşbirliği Süreci, OECD Çevre Politikası Komitesi'nin çalışmaları ve Aarhus sürecindeki çalışmalar, çevre ve kalkınma konusuna ilişkin her süreçte belirlenen önceliklerin birebir paralellik gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

Johannesburg'ta düzenlenen Rio+10 Zirvesi, "Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi" başlığı ile 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Temel amacı Rio'nun on yıllık

değerlendirmesi olan sözkonusu Zirve, bir çok temel grubu, hem kendi aralarında hem de hükümet temsilcileri ile bir araya getirmesi bakımından çok önemli bir toplantı olarak kabul edilebilir. Bu on yıllık değerlendirme toplantısı çok farklı mekanlarda ve çok farklı konularda bir çok etkinliğe sahne olmuştur. Bu çerçevede, resmi müzakereler devam ederken, çok çeşitli temalarda temel ilgi grupları ve hükümet temsilcileri ile birlikte panel, karşılıklı tartışma oturumları gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, bu Zirve'nin önemli hedeflerinden biri olan "Ortaklık Girişimleri"nin geliştirilmesi yönünde bir çok yan etkinlik ve toplantı yapılmıştır.

Ayrıca, Ubuntu Fuarı BM üyesi ülkelerin hem kültürel hem de sürdürülebilir kalkınmaya yönelik üretimlerini sergilemeleri için çok büyük bir imkan sağlamıştır.

Türkiye farklı mekanlarda ve temalardaki tüm etkinliklere 90 kişilik bir heyetle katılmış ve tüm temsilciler kendi görev ve sorumluluk alanları dahilindeki bütün etkinlikleri yakından takip etmişlerdir.

Bazı gruplar hükümetlerin isteksizliği/anlaşmazlığı ve kar amaçlı ticari grupların etkileri nedeniyle Zirve'nin beklenen sonuçları getirmediğini savunurken, bazı gruplar Zirve'de bu kadar geniş kapsamlı bir gündemin, konuların derinlemesine tartışılmasını engellediğini, bu nedenle de sorunlara önerilen çözümlerin yüzeysel kaldığını savunmuş, diğer bazı kişi ve guruplar ise Zirve'nin, belli konuların tartışılması, eylemlerin planlanması ve hükümetlerden taahhüt alınması yönünde başarılı bir başlangıç olduğunu savunmuşlardır.

Zirve'nin en önemli sonuç belgesi olan Uygulama Planı (Ek.1), on bölümden oluşmakta ve önceden belirlenen beş öncelikli alanda (su ve halk sağlığı, enerji, sağlık, tarım ve biyolojik çeşitlilik) eylemler içermektedir. Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Genel Sekreteri Nitin Desai yaptığı açıklamada Zirve'nin, bu öncelikli alanlarda acil eylemler için taahhütler verilmesi ve ölçülebilir sonuçlara yönelik ortaklıklar kurulması açısından başarılı bir girişim olarak kabul edileceğini belirtmiştir.

Özet olarak, Johannesburg'da öne çıkan temalar aşağıda sıralanmıştır:

- Rio prensiplerinin finans ve ticaret alanındaki uygulamalara yöneltilmesi,
- Küreselleşmenin faydalarından özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eşitlikçi bir biçimde yararlanması,
- DOHA ve Monterrey sonuçlarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yerine getirilmesi,
- Küreselleşmenin insani ve sosyal boyutlarının irdelenmesi ve bu noktada ILO'nun çalışmalarının tamamlanması,
- Kalkınma, ticaret ve çevre arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı incelenmesi ve buna yönelik teknik yardım ve kapasite geliştirme hedeflerinin belirlenmesi,
- Çok taraflı ve bölgesel finans kuruluşlarının gelişmekte olan ülkelere, kamu-özel sektör girişimlerini geliştirmesinde daha çok destek olması (özellikle kapasite geliştirmede),
- 15.Rio Prensibi olan "Tedbir Alıcı Yaklaşım" ilkesinin gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarını önleyecek biçimde kullanılmasından kaçınarak uygulanması ve sözkonusu ilkenin ticarete haksız kullanılmasının engellenmesi.

Sonuç olarak; Uluslararası politikanın önemli unsurlarından biri olan çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının 21. yüzyılda hükümetler arası ilişkilerde belirleyici bir rol oynayacağı açıktır. Bu durum, kısmen çevre sorunlarının sınır tanımayışı ve ortak çözümleri gerekli kılmasından, büyük ölçüde de temel bir kalkınma unsuru olarak, uluslararası ekonomik ilişkilerde çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramının kazandığı önemden kaynaklanmaktadır.

Bu ilkeler bütünüyle, küresel anlayışlarda yeni bir sayfa açılmış ve kalkınmanın salt ekonomik büyüme hedefinden sıyrılması gerektiği ve bunun ne şekilde olabileceği ortaya konmuştur. Bu referans noktasından hareketle o tarihten bugüne değin sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve öncelikleri, küresel çevre sorunlarındaki dinamizm ve değişkenliğe bağlı olarak bu konuda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenmiştir. Bu çerçevedeki en önemli

uluslararası kuruluş ve organizasyonlar Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2 Uluslararası Platformlar

Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma kavramları üzerinde çalışmakta olan uluslararası platformları, etkinlik alanları açısından global ve bölgesel olarak iki grupta incelemek doğru olacaktır.

Global ölçekte etkin platformlar:

- Birleşmiş Milletler
- Dünya Ticaret Örgütü
- İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, OECD

Bölgesel ölçekte etkin platformlar:

- Avrupa Birliği
- BM Avrupa Ekonomik Komisyonu, "Avrupa İçin Çevre" Süreci
- BM Akdeniz Eylem Planı
- BM Karadeniz Çevre Programı

2.1 Küresel Ölçekte Etkin Platformlar

2.1.1 Birleşmiş Milletler

Çevre konusunda küresel ölçekte yapılan ilk değerlendirme, 1972 yılında 5-16 Haziran tarihleri arasında Stockholm'de düzenlenen "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı"dır.

Stockholm Konferansında alınan karara uygun olarak BM Genel Kurulu tarafından 12 Aralık 1972'de BM Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Sözkonusu Konferansın ardından çevrenin korunmasına yönelik politika, plan ve projeler Birleşmiş Milletler ve bağlı kuruluşlarından başlayarak, diğer bölgesel nitelikteki kuruluşlar olan; İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, Avrupa Topluluğu (AT), IMF ve Dünya Bankası, Gümrükler ve Tarifeler Genel Anlaşmasına (GATT) kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde ele alınmaya başlanmıştır. Bütün bu platformlarda yürütülen çalışmaların Türkiye'nin çevre politikaları ve kalkınma öncelikleri doğrultusunda yönlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. BM şemsiyesi altında, diğer küresel örgütler Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Sanayi Geliştirme Örgütü (UNIDO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Tarım ve Gıda Örgütü (FAO)'dur.

1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), "Dünya Zirvesi" olarak da anılan ve çevre ve kalkınma konularında bütün dünya ülkelerini küresel düzeyde ilk kez bir araya getiren bir Konferanstır. Sözkonusu Konferansa BM üyesi ülkelerden 64 devlet başkanı, 46 hükümet başkanı ve 8 başkan yardımcısı katılmıştır. Çevrenin diğer tüm sektörler ve ekonomik politikalarla olan ilişkisini gözler önüne seren konferans, ülkeleri, kalkınma modellerini yeniden gözden geçirmeye sevk etmiş ve özellikle sürdürülebilir kalkınma kavramının önemini ortaya koymuştur.

Stockholm Konferansının 20. yılına denk gelen bu konferans geçen 20 yıl içerisinde çevresel değerlerin korunması yolunda önemli adımlar atılmadığı gerçeğini de göstermiştir.

Konferans sonucunda;

- *Rio Deklarasyonu,*
- *Gündem 21,*
- *Orman Prensipleri,*
- *İklim Değişikliği Sözleşmesi,*
- *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*

adı altında 5 temel belge ortaya çıkmıştır. Türkiye bu belgelerden, İklim Değişikliği Sözleşmesi dışındakilere taraf olmuştur (Detaylı bilgi için bkz.Murat Türkeş'in raporu)

2.1.1.1 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu

1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın sonuçlarının uygulanmasından ve takibinden sorumlu olmak üzere BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'e (ECOSOC) bağlı olarak "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu" (SKK) kurulmuştur. Komisyon, coğrafi dağılıma göre 53 üyeden oluşmakta olup, Türkiye de üç yıl süreyle "Avrupa ve diğerleri" grubunda üyeliğe seçilmiştir. Üyeliğimiz 31 Aralık 1995 tarihinde sona ermiştir.

23-27 Haziran 1997 tarihlerinde New York'da gerçekleştirilen Rio kararlarının izlenmesi ve uygulanmasının takibi amacıyla düzenlenen "Rio+5" başlıklı BM Genel Kurul Özel Oturumuna Türkiye de katılmıştır. Söz konusu değerlendirme toplantısında, SKK Başkanı tarafından hazırlanan Siyasi Deklarasyon ile değerlendirme raporu üzerindeki tartışmalar 16-20 Haziran 1997 tarihlerinde gayri resmi toplantılarda ele alınmış ve 23-27 Haziran 1997 tarihlerindeki toplantıda 150'ye yakın ülkenin Devlet Başkanları ya da Çevre Bakanları tarafından Rio kararları ve bu kararların gerçekleştirme başarısı gözden geçirilmiştir. Söz konusu Zirvede, Siyasi Deklarasyon üzerinde anlaşmaya varılamamış yalnızca Değerlendirme Raporu kabul edilmiştir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun 1998-2002 yılları arası için kabul edilmiş olan "Çalışma Programı" çerçevesindeki ana konu başlıkları 1999 yılı için Okyanuslar ve Denizler, Tüketim ve Üretim Kalıpları, Turizm; 2000 yılı için Arazi Kaynakları, Mali Kaynaklar, Ticaret ve Yatırım, Ekonomik Büyüme, Sürdürülebilir Tarım; 2001 yılı için Atmosfer; Enerji, Karar-verme ve Katılımda Bilgilenme, Çevre alanında Uluslararası İşbirliği ve Enerji; Ulaştırma olarak belirlenmiştir. 2002 Eylülde de Gündem 21'in uygulanmasına yönelik 10 yıllık değerlendirmenin yapıldığı zirve gerçekleştirilmiştir.

2.1.1.2 Birleşmiş Milletler Çevre Programı

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı sonucunda oluşmuştur. Küresel çevre konusunda önder kuruluş olan UNEP'in en öncelikli işlevi, çevresel faaliyetlerin düzeyini ve dünya çapında bütün toplumların çevreye duyarlılığını arttırmak ve çevre konusundaki amaçların eyleme dönüştürülmesinde diğer Birleşmiş Milletler birimleri ile koordineli olarak çalışmaktır. 1992'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCED) alınan kararlar doğrultusunda UNEP'in işlevi ve öncelikleri de sürdürülebilir kalkınmanın çevre yönetimine entegrasyonu çerçevesinde belirginleşmiştir.

UNEP, çalışmalarında ulusal önceliklerle küresel yararlar arasında denge kurmayı amaçlamaktadır ve Birleşmiş Milletlerin diğer organlarıyla yüze yakın projede işbirliği halindedir. Uluslararası diğer kuruluşlarla da ortak projeler yürütmektedir.

UNEP çerçevesinde yer alan çalışma grupları aşağıda sunulmaktadır:

- Çölleşme Kontrol Programı Faaliyet Merkezi
- Kalkınma Planlama ve İşbirliği Birimi
- Teknoloji ve Çevre Birimi
- Ekosistem Birimi
- Çevresel Eğitim Birimi
- Çevresel Yasa ve Kurumsallaşma Birimi
- Küresel Çevre İzleme Sistemi Program Faaliyet Merkezi
- Küresel Bilgi Kaynağı Veri Tabanı
- Endüstri ve Çevre Ofisi
- Infoterra Program Faaliyet Merkezi
- Uluslararası Zehirli Kimyasallar Program Faaliyet Merkezi
- İzleme ve Değerlendirme Araştırma Merkezi
- Akdeniz Eylem Planı İçin Akdeniz Koordinasyon Birimi
- Okyanus ve Kıyı Alanları Program Faaliyet Merkezi

2.1.2 Dünya Ticaret Örgütü

Ülkemizin de taraf olduğu Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması, "Uruguay Round" görüşmeleri sonucunda Ocak 1995'te imzalanmış ve 31.12.1994 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki "Ticaret ve Çevre Komitesi" DTÖ'nün ilk konsey toplantısında kurulmuştur. Komitenin temel amaçlarından birisi ticaret politikalarının çevre ve kalkınma politikalarıyla, çok taraflı düzeyde koordinasyonunu sağlamaktır.

Bu çerçevedeki çalışmalarda DTÖ'nün amacı ulusal çevre önceliklerini incelemek veya çevreye ilişkin küresel politikalar oluşturmak değildir. DTÖ, çevre-ticaret ilişkisini kurarken, asıl çalışma alanı olan ticaret ve ticari süreçlerde, çevresel politikaların önemini ve etkilerini de dikkate alır. Açıklık ve eşitlik ilkeleriyle uyumlu olarak çok taraflı ticaret sistemindeki hükümlerde yapılması gerekli değişikliklere ilişkin önerilerde bulunur.

Önümüzdeki dönemde, Avrupa Birliği ve Amerika'nın girişimleri ile yeni bir müzakere süreci başlatılacaktır. Öne çıkan konular hizmet ticaretindeki gelişmeler ve serbestleşme (ki buna çevre hizmetleri de girmektedir) ile Ticarete Fikri Mülkiyet Hakları-TRIPS'dir. Bu kapsamda, biyolojik çeşitlilik ve biyoteknoloji konuları üzerinde durulmakta olup, özellikle Amerika'nın bir takım ticaret politikalarını bu platformda savunması beklenmektedir.

2.1.3 İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Kuruluşunda genel olarak kalkınma hızı ve politikalarında belli standartlardaki ülkeleri içine alan ve yalnızca ekonomik büyüme hedefini benimseyen OECD'nin bugün daha farklı bir profil çizdiği görülmektedir. Bu profilden, gerek kalkınma gerekse sosyo-ekonomik açıdan farklılıklar gösteren ülkelerin bir araya geldiği bir platform anlaşılmaktadır, üye sayısı 30'a ulaşmıştır.

Türkiye'de OECD'ye yönelik çalışmalar Dışişleri Bakanlığının denetiminde yürütülmektedir. Türkiye'de, OECD'nin en önemli komiteleri olan Çevre ve Ticaret Komitelerinin faaliyetleri ile doğrudan ilgili olan Bakanlık ve kuruluşlar aşağıda sıralanmaktadır;

* Çevre Bakanlığı	* Hazine Müsteşarlığı
* Dış Ticaret Müsteşarlığı	* Maliye ve Gümrük Bakanlığı
* DPT	* Sağlık Bakanlığı
* Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	* Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
* Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı	* Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
* Merkez Bankası	* Eximbank

Bu kurum ve kuruluşların koordinasyonlu çalışmalarıyla, Türkiye'deki piyasa mekanizmalarının ve ekonomik araçların çevre koruma alanında kullanılmasını sağlamak üzere, OECD tarafından belirlenen ilkeler doğrultusunda ticaret politikalarının uyumlaştırılması hedeflenmektedir.

Son yıllardaki küresel ölçekteki gelişmelerle OECD bünyesinde sürdürülmekte olan çevre politikaları çalışmaları da, aslında iktisadi bir örgüt olan OECD'nin çalışma gündeminde ön sıraya oturmuştur.

Buna bağlı olarak, **2-3 Nisan 1998** tarihleri arasındaki OECD Çevre Bakanları Toplantısı'nda **"2000 ve İlerisi İçin yeni bir çevre stratejisi"** oluşturulması kararı alınmış olup, Mayıs 2001'de gerçekleştirilen Çevre Bakanları Toplantısında OECD Çevresel Görünüm ve OECD 21.Yüzyıl Çevre Stratejisi kabul edilmiştir. Öte yandan, OECD gibi iktisadi bir kuruluşun içinde göze çarpan en önemli çalışma OECD Konseyi tarafından yatay ilişkilerle sürdürülmüş ve tamamlanmış olan "Sürdürülebilir Kalkınma Raporu" olmuştur. Bu da yine, Mayıs 2001'de Çevre Bakanları Konferansı'nın hemen akabinde gerçekleştirilen OECD Konsey Toplantısında kabul edilmiştir. Bu iki Toplantının Ekonomi ve Çevre Bakanlarını ortak bir oturumda bir araya getirmesi ise OECD'nin küresel gündem doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına ve bunun çevre politikaları ile doğrudan bağlantısına verdiği önceliğin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Böylelikle; çevre politikalarının ve uygulamalarının ve sürdürülebilir kalkınma hedefinin özünde iktisadi bir husus olduğu açıkça ortaya konmuştur. Sözkonusu Bakanlar Toplantısında da vurgulandığı gibi OECD, sürdürülebilir kalkınma hedefini tüm politikalarına entegre etme ve bu hedefe ulaşmada küresel inisiyatiflerin sahiplerinden biri olma kararı almıştır. Bu kapsamda, Türkiye de, OECD bünyesinde alınan bu kararı desteklemekte ve OECD'nin, sürdürülebilir bir kalkınma ve çevre için gerçekleştireceği faaliyetlerin daha somut bir zemine oturtulması yolundaki çabalarını benimsemektedir.

Bu çerçevede alınan kararlar içindeki öncelikli konular; sürdürülebilir kalkınma için öngörülen araçlardan eko-verimliliğin geliştirilmesi, genişletilmiş üretici sorumluluğu, sanayi ve iş dünyası ile ilişkilerin artırılması, ekonomik teşviklerin çevre üzerindeki olumu ve olumsuz yönleri olarak öne çıkmıştır.

OECD bünyesinde oluşturulmuş olan "Çevre Politikası Komitesi" çerçevesinde çevreye ilişkin birçok alt başlıkta çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu gruplar aşağıda belirtilmektedir:

ÇEVRE POLİTİKASI KOMİTESİ (EPOC)

1. Çevresel Başarı Üst Çalışma Grubu
  - a. Çevresel Bilgi ve Görünüm Çalışma Grubu
2. Kimyasallar Üst Çalışma Grubu
(Beş ayrı çalışma grubu bulunmaktadır)
3. Ulusal Çevre Politikaları Üst Çalışma Grubu
4. Çalışma Grubu
  - a. Atık Yönetimi Politikası Çalışma Grubu
  - b. Ulaştırma Çalışma Grubu
5. Küresel Ve Yapısal Politikalar Üst Çalışma Grubu
  - a. Biyolojik Çeşitliliğin Ekonomik Yönleri Çalışma Grubu
  - b. İklim Değişikliği Forumu
6. Ticaret ve Çevre Ortak Çalışma Grubu
7. Tarım ve Çevre Ortak Çalışma Grubu
8. Orta ve Doğu Avrupa Çevre Eylem Programı Uygulamaları Yürütme Grubu
9. Kimyasallar Komitesi
  - a. Biyoteknoloji Çalışma Grubu
  - b. Kimyasal Kazalar Çalışma Grubu
  - c. Pestisit Çalışma Grubu

OECD Çevre Politikası Komitesi'nin başlıca görevi; sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla çevre ve ekonomi politikalarının bağdaştırılabilmesi ve bütüncül yaklaşımlarla ele alınması için üye ülkeler arasında görüş alışverişinin ve işbirliğinin gerçekleştirilebilmesini sağlamaktır. Yukarıdaki yapıdan da görüldüğü üzere, Çevre Politikası Komitesi altında çevrenin tüm konu başlıklarına ilişkin bir teşkilatlanmaya gidilmiş olup, OECD, her grup dahilinde bölgesel politikaları belirleyici misyonunu sürdürmekte ve Avrupa Birliği politikalarının da, entellektüel düzeydeki çalışmaları ile belirleyicisi olmaktadır.

Öte yandan, OECD Çevresel Başarı Üst Çalışma Grubu tarafından yürütülmekte olan ülke incelemesi çalışmaları, hem incelenen ülke hem de diğer OECD ülkeleri açısından, çevre konusunda karşılaşılan engellerin, yasal ve uygulamadaki boşlukların, başarı sağlanan sektörlerin ve küresel ölçekteki çevre politikalarına ne düzeyde entegre olunduğunun ortaya konması yönünde önemli girdiler sağlamaktadır. Nitekim, Türkiye'nin de, bu ikinci tur inceleme sürecindeki ülke incelemesi çalışmaları 1998 sonbaharında başlatılmış ve 1999 sonunda basılmıştır.

Bu çerçevede, Çevre Bakanlığı'nın, hem OECD üyesi olmamız hem de Avrupa Birliği adaylığına bağlı olarak OECD çalışmalarını çok yakından takip etmesi gerekliliği bulunmaktadır. Ancak, bütçe imkanları nedeniyle sözkonusu alt komite ve çalışma gruplarının toplantıları ve çalışmaları istenen düzeyde takip edilememektedir.

2.2 Bölgesel Ölçekte Etkin Platformlar

2.2.1 Avrupa Birliği

Avrupa Birliği (AB), ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran **Paris Antlaşması** (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran **Roma Antlaşmaları** (1957), **Avrupa Tek Senedi** (1986) ve **Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması** (1992); üye devletleri, egemen devletler arasındaki geleneksel anlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini meydana getirmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlı kalmıştır. Savaş ertesindeki günlerde savaşın galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren Topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanmaktaydı.

Altılar 1957'de, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri planlandığı gibi 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'ların sonunda yerli yerine oturmuştu.

Altılar'ın başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. Bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Üye devlet sayısını altıdan dokuza yükselten ilk genişleme ile birlikte Topluluk; sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazandı.

Topluluk 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, Onikiler'in, ekonomik gelişmeleri arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik yapısal programlar uygulamalarını kaçınılmaz kıldı.

1 Ocak 1995'te Avrupa Birliği'ne üç yeni üye katıldı. Avusturya, Finlandiya ve İsveç.

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısı'nda aldığı kararlar uyarınca yeni bir genişleme süreci başlatmıştır. 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde ise, Türkiye'nin oybirliği ile AB'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmesiyle bu sürece dahil olunmuştur.

Genişleme sürecindeki ülkeler AB ile mevzuat uyumunu gerçekleştirmek üzere çalışmalarına başlamışlardır. AB, bu çalışmaları yürütmek üzere bir entegrasyon stratejisi belirlemiştir. Bu stratejinin çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunu ilgilendiren maddeleri, yasal dayanakları ile birlikte şöyle verilmektedir:

- Sürdürülebilir gelişme açısından entegrasyon (AB anlaşması + Gothenburg Zirvesi)
- Çevresel kavramların diğer politikalara entegre edilmesi ve uygulanması (AB antlaşması + Cardiff Zirvesi)
  - AB Finansman Araçları
  - Finansman Politikası
  - İstihdam Politikası (AB antlaşması + Luxemburg Zirvesi)
  - Bölgesel Politika
  - Uyum Politikası
  - Tarım Politikası
  - Enerji Politikası
  - Ulaştırma Politikası

- Kalkınma Politikası
- Yatay politikalar açısından entegrasyon, örneğin IPPC direktifi, izleme sistemlerinin entegrasyonu (entegrasyon göstergeleri, stratejik çevresel değerlendirme, çevresel etki değerlendirmesi)

Türkiye'nin AB'ne adaylığının hukuki zeminini oluşturan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Çerçeve Yönetmelik'in 2001 yılı başlarında AB Konseyi'nce onaylanmasının ardından, ülkemiz AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı 26 Mart 2001 tarihinde Komisyon'a tevdi etmiştir. AB ile ilişkilerimiz bu tarihten itibaren sözkonusu belgelerde kayıtlı önceliklerimiz kapsamında şekillenmeye başlamıştır. Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa ve orta vadeli önceliklere geniş bir şekilde cevap vermekte olup, Programın hayata geçirilmesi konusunda çalışmalar devam etmektedir.

2.2.1.1 Avrupa Birliği çevre politikası

"Çevre sınır tanımaz" AB'nin ilk çevre mevzuatını geliştirmeye başladığı 1970'li yıllardaki sloganıydı.

İlk yönergeler tehlikeli kimyasal maddelerin test edilmesi ve etiketlenmesi, içme suyu ve yerüstü sularının korunması, enerji santralleri ve motorlu taşıtlardan kaynaklanan SO₂, NO ve parçacık maddeler gibi hava kirleticilerinin kontrol edilmesi üzerinde odaklaşıyordu. 1970'lerden 1980'lere kadar yönergelerin çoğu Avrupa'nın kendi yurttaşlarının yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme yönündeki öncelikli taahhüdü ile bağlantılıydı. Ancak, zamanla yaşam kalitesinin sadece gelir ve maddi eşyalarla çözülemeyeceği anlaşıldı.

1987'de Tek Avrupa Senedi, büyümekte olan bu çevre mevzuatı yığınının resmi bir hukuksal temel sağladı ve ortaya üç hedef koydu: çevrenin korunması, insanların sağlığı ve doğal kaynakların akılcı kullanımı (Madde 130r).

1992 yılında Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği hukukunda sürdürülebilir gelişme kavramını resmen oluşturmuştur. Daha sonra, 1997'de Amsterdam Antlaşması, sürdürülebilir gelişmeyi Avrupa Birliği'nin ağırlıklı hedeflerinden birisi haline getirdi. Yeni Antlaşma, Avrupa Birliği'nin gelecekteki gelişmesinin sürdürülebilir gelişme ve çevrenin ileri düzeyde korunması ilkesine dayandırılması gerektiği ilkesine bağlılığı önemli ölçüde pekiştirdi. Çevre konusunun ticaret, endüstri, enerji, tarım, ulaşım ve turizm dahil Birliğin diğer tüm ekonomik ve sosyal politikalarının tanım ve uygulaması ile bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Üye devletler belirli koşullar altında, Birlik kurallarından daha katı çevre standartlarını uygulamaya koyabilirler. Komisyon, bu daha katı ulusal normların tek pazara ve eşit rekabet koşullarına uygun olup olmadığını kontrol eder.

Maastricht Antlaşması'ndan sonra AB tarafından 5. Çevre Eylem Planı yürütülerek tamamlanmış ve 6. Çevre Eylem Planı uygulama dönemine girilmiştir.

5. Çevre Eylem Planında tanımlanan Avrupa Birliği sürdürülebilir gelişme eylemlerinin altı ögesi vardı:

1. Çevresel kaygıların diğer politika alanları ile bütünleştirilmesi.
2. AB, Üye Devletler, iş dünyası ve kamuoyu arasında ortaklık ve sorumluluk paylaşımı.
3. Çevre politikası araçlarının kapsamının örneğin vergi ve sübvansiyonlar ve gönüllü anlaşmaları da içerecek şekilde genişletilmesi.
4. Tüketim ve üretim kalıplarının değiştirilmesi.
5. Mevzuatın uygulanması ve yaptırıma sahip olması.
6. Gündem 21 ve beşinci çevresel eylem programı çerçevesinde uluslararası işbirliği.

6. Çevre Eylem Planında ise dört öncelikli eylem alanı tanımlanmaktadır:

1. İklim değişikliği,
2. Doğa ve biyolojik çeşitlilik,

3. Çevre ve sağlık,
4. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve atık yönetimi

AB çevre politikasının tarihsel gelişimi Ek.2'de özet tablo olarak sunulmuştur.

2.2.1.2 Yetki ikamesi ve sorumlulukların paylaşımı

Bir sorun tek başına ulusal hükümetler tarafından çözülemediğinde Birlik harekete geçer. Bu yetki ikamesi ilkesi, (Maastricht Antlaşması ile konulan şekilde AT Antlaşması'nın 3b Maddesi) Birliğin, faaliyetlerini en etkili olabilecekleri yerlere yöneltmesi ve en etkili olabilecekleri durumlarda ulusal ve yerel yönetimlerin eylemlerini desteklemesi anlamına gelir. Sözelimi ozon tabakasına zarar veren maddeler ya da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin ticareti gibi konular hakkında uluslararası çevre anlaşmalarının müzakere edilmesinde öncülük eder ve münhasıran yetkiye sahip olabilir. Üye devletler, geleneksel olarak toprak kullanımı planlaması ve imar, bölgesel ve ulusal ulaşım ile su kaynaklarının planlanmasından sorumludurlar.

2.2.1.3 AB hukukunun uygulanması ve yaptırımları

Avrupa Birliği, üye devletlerdeki çevre standartlarını ve uygulamalarını ortak bir düzeye çıkaran, çoğu zaman yönergenin kabul edildiği sırada en ileri durumda olan devlet tarafından ulaşılan düzeye dayalı, 30 yıllık bir yasama geçmişine sahiptir. Avrupa Birliği'nin yasaları; tehlikeli kimyasal maddelerin test edilmesi ve etiketlenmesi, biyoteknoloji araştırmalarının ve ürünlerinin kontrolü, belli başlı endüstriyel kazaların kontrolü gibi alanlarda dünyaya öncülük etmiştir. 1987 yılından bu yana "çevre" AT Antlaşması'nda önemli bir yere sahiptir.

AB Çevre Mevzuatının büyük kısmı, üye devletler tarafından uygulanması ve uygulanması gereken yönergeler şeklinde olduğundan Birlik yasalarının uygulanması ve yaptırımı ulusal yasalara ve idarelere bağlıdır.

Üye Devletlerin kimi zaman Birlik yasalarına her zaman ve her yerde uyulmasını sağlayacak kurumlara, kadrolara, izleme ve cezalara sahip olmaması önemli bir sorundur.

Günümüzde esas olan; AB'nin Çevre Mevzuatının bütünselliğinin, tutarlılığının, kapsamının, idaresinin ve yaptırımının geliştirilmesidir. Bunun için yasaların hazırlanmasında endüstri ve kamuoyunun daha fazla katılımının sağlanmasından, uygulamaların daha iyi bir şekilde izlenmesi ve rapor edilmesine, birbiriyle bağlantısız, dar kapsamlı yönergelerin yerine her sektör için ortak bir çerçeve yönergenin hazırlanmasına, üye devletlerin AB yasalarını uygulatan ulusal yasaların ihlaline karşı cezalar uygulamasından, çevreyle ilgili davalarda Adalet Divanı kararlarına uymayan üye devletler için cezalar uygulanmasına kadar çok sayıda önlem gereklidir.

1997'de Komisyon bu yeni prosedürü ilk kez kullanmıştır. üye devletler aleyhine Divan'ın daha önceki kararlarına uymamaları ile ilgili olarak altı dava açılmıştır. Sonuçları olumlu olmuştur , çoğu durumda üye devletler ulusal yasalarını derhal uygun hale getirmişlerdir.

Avrupa Birliği Çevre Hukukunun Uygulanması ve Yaptırımı Ağı, IMPEL Birliğin çevre hukukunun tutarlılık ve uygulama gücünün geliştirilmesi için birlikte çaba gösteren üye devletlerin çevre idarelerinin gayri resmi işbirliği örgütüdür. IMPEL çalışma grupları endüstriyel izinler, uygunluk değerlendirmesi ve denetimi, düzenleme süreçlerinin yönetimi ve atıkların sınırlar ötesi taşınması gibi konuları ele almaktadır.

2.2.1.4 Birlik çevre hukuku çerçevesinde yurttaşların hakları

Bilgilendirilme hakkı

Hükümet politikalarının iyi olması için geçerli, doğru ve yeterli bilgi üzerine kurulu olmaları gerekir. Yurttaşların da kendi hayatları hakkında sorumlu kararlar alabilmeleri için bu bilgilerin çoğuna erişim ihtiyaçları vardır. Aynı ölçüde önemli olan bir başka konu da hükümet dosyalarının kamunun erişimine açık olmasının devlet görevlilerinin hataları ya da erki suistimal etmelerine karşı önemli bir kontrol yöntemi olmasıdır.

Çevre bilgilerine erişim hakkındaki 90/313/EEC sayılı Yönerge, üye devletlerdeki dosyaları kamuoyuna açarak insanların, sınıai faaliyetler ve hükümet kararlarının çevresel etkilerini bizzat görebilmelerini sağlamaktadır. Yönerge, ayrıca üye devletlerin çevrenin genel durumu hakkında bilgileri yayınlamalarını da zorunlu kılmaktadır.

Yıllarca, Avrupa kıtasında çevrenin durumunu değerlendirmek ve izlemek neredeyse imkansız olmuştur. Bu nedenle, 1994 yılında Avrupa Çevre Kurumu (EEA) Avrupa'da çevrenin durumu hakkında nesnel, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamak için çalışmalara başlamıştır. 1995 yılında EEA "Avrupa'da Çevre : Dobris Değerlendirmesi" başlıklı ilk ve hala taslak nitelikte olan raporu yayınlamıştır. 1995 Kasım ayında Kurum, Beşinci Eylem Programı çerçevesinde ilerlemenin gözden geçirilmesinin bir parçası olarak "Avrupa Birliği'nde Çevre" konusunda güncellenmiş bir çevre durumu raporu yayınlamıştır.

Avrupa Komisyonu çevre koşullarını ulusal hesaplamalarla daha iyi bir biçimde bütünleştirecek çevre göstergelerinin tanımlanması için OECD ile işbirliği yapmaktadır. Eurostat (Avrupa Toplulukları İstatistik Bürosu) yakın zamanlarda, Avrupa Birliği'nde sürdürülebilir gelişmeye ilişkin 40 göstergelyi inceleyen ve BM Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu'nun beşinci toplantısı için sonuçları özetleyen bir pilot proje yürütmüştür. Bu proje 1997 Haziran ayında yenilenmiştir.

Görüşüne başvurulma hakkı

Hükümetlerin karar süreçlerine çevresel kaygıları dahil etmelerinin zorunlu kılınmasında ilk adım 1985 yılında Avrupa Topluluğu'nun çevresel etki değerlendirmesi hakkındaki yönergeyi kabulüyle olmuştur. 1997'de değişiklik yapılan bu yönerge, alternatif çözümlerin değerlendirilmesini öngörmekte ve birlikte değerlendirilen küçük ama çok sayıda projenin kümülatif etkilerine izin vermektedir. Önerilen yeni bir yönerge, çevresel değerlendirme prosedürlerini stratejik, bölgesel ve arazi imar planları ile programlarını kapsayacak şekilde genişletecektir.

1994 yılında, Beşinci Eylem Programı çerçevesinde; Birliğin çevre politikalarını ve yasalarını halka daha yakın kılmak üzere; işletmeleri, tüketicileri, sendikaları, meslek kuruluşlarını, çevre gruplarını, yerel ve bölgesel mercileri temsilen 32 kişiden oluşan önemli bir diyalog grubu - Avrupa Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme İçin Danışma Forumu- oluşturulmuştur.

Ayrıca, ülkeler ve farklı yönetim düzeyleri arasında işbirliğini geliştirmek üzere iki diyalog grubu daha oluşturulmuştur: Üye devletlerde, ulusal ve Birlik çevre yasalarının uygulanmasından ve uygulatılmasından sorumlu olan merciler ağı IMPEL ve Komisyon ile üye devletlerin üst düzey çevre yetkililerinden oluşan Çevre Politikası İnceleme Grubu.

Hükümet kararlarını gözden geçirme hakkı

Avrupa Birliği'nin çevre yasaları havayı, suyu, toprağı ve türleri korumaktadır. Bunlar genellikle ekonomik çıkarlar olarak görülmediğinden bireyler ya da gruplar çoğu zaman hükümetin Avrupa Birliği çevre hukukuna aykırı bir eyleminin gözden geçirilmesi için mahkemelere başvurma haklarını idrak etmekte güçlük çekmektedirler. Komisyon'a başvurmaları ve şikayette bulunmaları mümkündür, ancak şikayet sayısı arttıkça Komisyon'un hızlı bir yanıt verme kapasitesi düşmektedir.

Komisyon, AB çevre hukukunun uygulanması ve yaptırımı hakkında geniş kapsamlı bir tebliğde, çevre konularında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine ve bireylere Birlik hukukunun uygulanması için mahkemelere başvuru hakkını verme ilkesini onaylamıştır. Bu tebliğde, çevre yönergeleri için bazı önerelerde yargıya başvuru hakkı tanıyan hükümlere yer verilmekte ve temsili kurumlar tarafından ulusal mahkemelere başvuru için yol gösterici ilkeler yer almaktadır.

Birlik hukukundan yararlanma hakkı

Avrupa Birliği yasaları Birlik içinde yaşayan herkesi, nerede yaşadıklarına ve çalıştıklarına bakmaksızın eşit biçimde korumalıdır. Üye devletin bir yönergeyi doğru biçimde uygulamaması belirli şartlar altında bireyi AB hukuk çerçevesinde tesis edilmiş bir haktan yoksun bırakabilir. Ancak, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, belirli şartlarda, bir kişinin AB hukuku çerçevesindeki hakkının, AB hukukunun ulusal hukuka gereğince adapte edilmiş olmadığı hallerde bile üye devlet aleyhine uygulanabileceği kararını vermiştir. Bu "doğrudan etki" doktrini, hükümet dışı kuruluşlar, ulusal mahkemelerde AB çevre yönergelerini uygulatma hakkına sahip olduğu takdirde daha da önemli olabilir. Bir birey AB hukuku çerçevesinde koruma isteyerek bir yerel mahkemeye başvurduğunda mahkeme davayı karar için Adalet Divanı'na havale edebilir. Çok sayıda yurttaş bu şekilde, üye devletlerin hükümetlerini, Avrupa Birliği çevre hukukuna hem fiiliyatta hem de sözde uymaya zorlayan olumlu kararlar aldırmaı başarmıştır.

2.2.2 Avrupa Ekonomik Komisyonu, "Avrupa İçin Çevre" Süreci

Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak görev yapan Avrupa Ekonomik Komisyonu - AEK'nun temel amacı, Avrupa ülkeleri arasında her alanda işbirliği geliştirmek ve entegrasyonu sağlamaktır.

Bugün 55 ülkenin üyesi bulunduğu Komisyon, çevre alanında da altyapının güçlendirilmesi ve doğal kaynak tabanının korunması amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. AEK bünyesinde görev yapan Çevre Politikası Komitesi bu yöndeki faaliyetleri koordine etmektedir.

AEK bugün çevre alanında dört adet Sözleşmenin de Sekretarya görevini yürütmektedir. Bu Sözleşmeler: Uzun Menzilli Hava Kirliliği Sözleşmesi, Endüstriyel Kazaların Uzun Menzilli Etkilerine İlişkin Sözleşme, Sınırtaşan Sular ve Uluslararası Göllerde Kirlilikle Mücadele Sözleşmesi ile Sınırlarötesi Boyutta Çevresel Etkilerin Değerlendirilmesi Sözleşmesidir.

Özellikle Rio Zirvesinden sonra küresel olarak kabul görmüş olan sürdürülebilir kalkınma kavramının bölgesel bazda hayata geçirilmesi için AEK kapsamında sürdürülen faaliyetler hız kazanmıştır. Bu çerçevede başlatılan "Avrupa İçin Çevre" süreci, Avrupa bölgesinde giderek artan çevresel problemlere ortak çözüm önerileri sunan ve üye ülkelerarası koordinasyon ve işbirliğini sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Avrupa İçin Çevre sürecinde ilk Bakanlar Toplantısı, 1991 yılında Çekoslovakya'da (Dobris), ikincisi 1993 yılında İsviçre'de (Luzern), üçüncüsü 1995 yılı Ekim ayında Sofya'da, son olarak dördüncüsü ise, 23-25 Haziran 1998 tarihlerinde Danimarka'nın Aarhus kentinde düzenlenmiş olup, söz konusu Konferansta Avrupa Bölgesinden, Kuzey Amerika'dan, Kanada'dan ve Bağımsızlığını Yeni Kazanan Ülkelerden Çevre Bakanları ile çok sayıda katılımcının yanı sıra ülkemiz de temsil edilmiştir.

Sofya'da gerçekleştirilen III.Bakanlar Konferansı'nda, Avrupa Konseyi liderliğinde hazırlanan Pan-Avrupa Biyolojik Çeşitlilik ve Peyzaj Stratejisi Bakanlar tarafından benimsenmiştir.

1998 yılındaki Aarhus Bakanlar Konferansı'nda en önemli gündem maddesi "Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru" (Aarhus Sözleşmesi) olmuştur. Ülkemiz bu sözleşmeyi henüz imzalamamıştır (Bkz.Aarus Sözleşmesi)

Bu Konferansta imzaya açılan diğer önemli yasal belgeler;

- “Uzun Menzilli Hava Kirliliği Sözleşmesi”ne ek olarak hazırlanan “Kalıcı Organik Kirleticiler” ve “Ağır Metaller” Protokolleri: Protokoller AEK üyesi 34 ülke ve AT tarafından imzalanmış, ülkemiz konu ile ilgili emisyon envanteri çalışmalarının mevcut olmamasından ötürü Protokolleri imzalamamıştır.
- “Benzinde Kurşun Kullanımına Son Verilmesi Stratejisi”
- “Pan-Avrupa Biyolojik ve Peyzaj Çeşitliliği Stratejisi”
- “Enerji Verimliliği Politikası” ile “Avrupa’da Enerji Tasarrufu” belgeleri.

Global düzeyde işbirliği gerektiren çevresel problemlerin çözümü için belirlenen hedefler ve ülkelerce alınması gerekli önlemler bu belgelerde belirtilmekte olup, söz konusu belgeler ülkemiz tarafından kabul edilememiştir. Konferansta ayrıca, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla hazırlanan “Çevresel Finansman ve Ekonomik Araçlar”, “Ulusal Çevre Eylem Programları”, “İş ve Çevre” başlıklı belgeler görüşülmüştür.

“Avrupa için Çevre” süreci kapsamında düzenlenen Bakanlar Konferansının beşincisi 2003 Mayısında Kiev’de gerçekleştirilecektir. Beşinci Bakanlar Konferansına uzanan süreç içinde, Aarhus Sözleşmesi başta olmak üzere BM-AEK himayesinde hazırlanmış olan tüm yasal araçların imza/ratifikasyon sürecini hızlandırmaya yönelik çalışmalarda bulunulması ve diğer global ölçekli çevresel amaçların yerine getirilebilmesi için özellikle ekonomileri geçiş halinde bulunan Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin mali ve teknik olarak desteklenmesi planlanmaktadır.

2.2.3 Akdeniz Eylem Planı

1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'nin kurulmasının ardından toplanan Yönetim Konseyi, Akdeniz'in korunmasını öncelikli hedefleri arasına dahil etmiş ve bu amaçla 1974 yılında sözkonusu örgüt tarafından "Bölgesel Denizler Programı Faaliyet Merkezi" kurularak Akdeniz Eylem Planı (AEP) tasarısı hazırlanmıştır.

AEP tasarısı, Akdeniz'e kıyısı olan 16 ülke tarafından 28 Ocak-4 Şubat 1975 tarihleri arasında Barselona'da yapılan hükümetlerarası toplantıda kabul edilmiştir. AEP bugün, 20 Akdeniz ülkesi ve Avrupa Birliği tarafından yürütülmektedir.

Akdeniz'in karşı karşıya bulunduğu çevresel baskı ve tehditlerin tespiti ve giderilme yollarını, disiplinler ve sektörlerarası boyutta ve bütüncül bir şekilde ele almak ve bölgesel düzeyde bir işbirliğini başlatmak amacıyla kabul edilen AEP, bugüne dek en başarılı alt programlardan biri olma özelliğini korumuştur.

Ancak 1992 yılında düzenlenen Rio zirvesinin ardından ortaya çıkan yeni kavramlar ve gelişmeler ışığında Akdeniz Eylem Planı ve bunun hukuki çerçevesini oluşturan belgelerde de değişiklik yapma ihtiyacı ortaya çıkmış ve 1995 yılında Barselona'da bir araya gelen Akit Taraflar, revize edilmiş yeni belgeleri kabul etmişlerdir. Sonuçta AEP, sadece deniz kirliliğini önleme boyutunu içeren bir belge olmaktan çıkarak, Akdeniz bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen bir araç haline gelmiştir.

AEP, 3 ana bileşenden oluşmaktadır:

1. Akdeniz'de Sürdürülebilir Kalkınma
  - a) Çevre ve Kalkınmanın Entegrasyonu
  - b) Doğa, Peyzaj ve Alanların Korunması
  - c) Deniz Kirliliğinin Değerlendirilmesi, Önlenmesi ve Bertarafı
- 2) Hukuki Çerçevenin Güçlendirilmesi
- 3) Kurumsal ve Mali Düzenlemeler

2.2.4 Karadeniz Çevre Programı

Karadeniz'de deniz çevresinin korunması amacıyla bu denize kıyısı olan altı devlet (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna) tarafından 21 Nisan 1992 tarihinde "Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi" (Bükreş Sözleşmesi) ve eki protokoller imzalanmış olup, sözleşme 15 Ocak 1994 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Sözleşme uyarınca teşkil edilen Karadeniz Komisyonu (İstanbul Komisyonu) 4-5 Mayıs 1995 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.

Bükreş Sözleşmesi uyarınca kurulan Komisyon'un ve buna hizmet verecek Sekretarya'nın merkezi İstanbul'da faaliyet göstermektedir. Türk Hükümeti altı kıyı ülkesi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında imzalanan "Karadeniz'de Çevrenin Korunması ve Yönetimi Programı" Koordinasyon Birimine de ev sahipliği yapmaktadır.

Sözleşmenin yürürlüğe girmesini müteakip kıyı ülkeleri ortaklaşa yürüttükleri çalışmalarla iç tüzük, geçici mali düzenlemeler, sekretarya çalışanlarının uyacakları kurallar ve personel iş tanımları da dahil olmak üzere çeşitli düzenlemeleri tamamlamışlar, sözleşme uyarınca İstanbul'da kurulması öngörülen sekretarya'ya ilişkin merkez anlaşmasına dair çalışmalar ise tamamlanmak üzeredir.

Sözleşmenin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Proje Koordinasyon Birimi (PKB) İstanbul'da kurulmuştur ve uluslararası koordinasyonu sağlamaktadır. PKB'ya bağlı olarak yılda bir kez toplanan ve her ülkeden seçilmiş olan Ulusal Koordinatörler, donör kuruluşlar ve hükümet dışı örgütlerin (NGO) temsil edildiği Yönlendirme Komitesi yıllık çalışma programını belirlemektedir.

Program kapsamında oluşturulan ve her bir Karadeniz ülkesinin başkanlığında çalışmalarını sürdüren çalışma grupları şunlardır:

- Acil Müdahale (Varna, Bulgaristan)
- Sürekli Kirlilik İzleme -kara kökenli kirlenmelerin, plaj suyu kalitesinin vs. değerlendirilmesi (İstanbul, Türkiye)
- Özel İzleme Programları -insan sağlığını tehdit eden etkiler ve çevresel kalite standartları (Odessa, Ukrayna)
- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (Batum, Gürcistan)
- Entegre Kıyı Alanları Yönetimi için Ortak Metodolojiler Geliştirilmesi (Novorossisk, Rusya)
- Balıkçılık (Köstence, Romanya)

3 Uluslararası Sözleşmeler

Türkiye çevre ile ilgili 41 sözleşme ve 30'un üzerinde protokole taraf olmuş ve çok sayıda deklarasyon ve karar metnini kabul etmiştir. Son dönemde uluslararası platformda yaşanan gelişmelerle gelecekte bu yükümlülüklerin daha da artması beklenmektedir.

3.1 Taraf Olduğumuz Sözleşmeler ve Bu Sözleşmeler Gereği Taahhütlerimiz

3.1.1 Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi

Türkiye'nin de taraf olduğu Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması (Barselona) Sözleşmesi ve Ek'i Protokolleri gereğince Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler tarafından deniz kirliliği izleme programlarına paralel olarak ülkemizde de çalışmalar 1983 yılından bu yana Çevre Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ile sürdürülmektedir. 1998 yılından itibaren Projenin III.Aşaması başlamıştır.

Sözleşmenin protokolleri;

3.1.1.1 Akdeniz'in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü

Akdeniz bölgesinde özellikle sanayileşme ve kentleşme alanlarında hızla artan beşeri ve turizme bağlı mevsimlik kıyısız nüfus artışları ve bunun sonucunda insan sağlığına ve deniz çevresine kara kökenli kirlenmelerden arz edilen tehlikelere karşı Akdeniz'i kara kökenli kirlenmelere karşı korumak için imzalanmış protokoldür.

Kara Kökenli Kirleticilere İlişkin Ulusal Eylem Planı Hazırlanması Projesinin İş Takvimi

Yapılacak İş	Başlangıç Tarihi	Bitmesi gereken Tarih
Kara Kökenli Kirleticilere İlişkin Ulusal Eylem Planı Hazırlanması Projesi	1997	2003
İTÜ Çevre Mühendisliği Bölümü tarafından Ege, Akdeniz, Marmara Bölgesinde sektör, parametre ve bölge bazında envanter çalışmasının yapılması	1997	2000
Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi tarafından Akdeniz Havzasında Kara Kökenli Kirletici Kaynakların belirlenmesi amacıyla çalışma yapılması	2001	2001
Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi tarafından Ege Havzasının, Kara Kökenli Kirletici Kaynakların belirlenmesi amacıyla çalışma yapılması	2002	2002
Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi tarafından Marmara Havzası ve Boğazlarında, Kara Kökenli Kirletici Kaynakların belirlenmesi amacıyla çalışma yapılması	2003	2003
"Ulusal Eylem Planı"nın hazırlanması, uygulanması AEP'nin amacına uygun olarak kirlenmeyi önleme ve denetleme çalışmalarının sürdürülebilirliği	2004	Sürekli izleme denetleme

Akdeniz Eylem Planı Çerçevesinde Yürütülen MED-POL Projesinin İş Takvimi

Yapılacak İş	Başlangıç Tarihi	Bitmesi gereken Tarih
MED-POL Bilimsel Ölçüm ve Araştırma Projesi- Deniz Kesimi	1983	Sürekli İzleme

3.1.1.2 Akdeniz'in Gemilerden ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltma Sonucunda Kirlenmeden Korunmasına Ait Protokol

Deniz ortamına gemilerden ve uçaklardan atılan artıkların ve diğer maddelerin dökülmesi sonucunda meydana gelen kirliliğe karşı Akdeniz'i bu kirlilikten korumak amacıyla imzalanan protokoldür.

3.1.1.3 Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol

Akdeniz doğal kaynakları ile doğal sitelerinin ve bölgedeki kültürel mirasın, diğer araçların yanı sıra deniz alanları ve çevreleri de dahil olmak üzere özel koruma alanları kurulması yolu ile korunması ve gerektiğinde iyileştirilmesi için imzalanmış bir protokoldür.

3.1.1.4 Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol

Acil Durum Protokolü ile olası deniz kazası durumlarında ülkeler arasındaki işbirliği ve alınması gereken önlemler amaçlanmaktadır.

3.1.2 Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi

1990'lı yıllarda başlayan uluslararası çalışmalar çerçevesinde, Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan, Gürcistan, Rusya, Ukrayna, ile birlikte Türkiye, Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi'ne (Bükreş, Nisan 1992) taraf olmuştur. Yine, bu ülkelerin Çevre Bakanları, Nisan 1993'te Odessa'da doğal kaynakların rasyonel kullanımı ve iyileştirilmesi için kısa, orta ve uzun vadeli çevresel hedefleri içeren bir Deklarasyon imzalamışlardır. Bu Sözleşme ve Deklarasyon çerçevesinde, Küresel Çevre İmkanı (GEF) kaynaklı Karadeniz'in Çevresel Yönetimi ve Korunması Programı başlatılmış ve bu program çerçevesinde organizasyon, kurumsal yapının geliştirilmesi, kirlilik izleme, acil müdahale biyoçeşitlilik ve kıyı yönetimi gibi alanlarda birçok ulusal ve uluslar arası çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların sonucunda 30-31 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Bakanlar Konferansı'nda "Karadeniz'in Rehabilitasyonu ve Korunması için Stratejik Eylem Planı" kabul edilmiştir.

Bu Sözleşme kapsamında, Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol, Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmeye Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol ve Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol ile ilgili çalışmalar.

Karadeniz'in Rehabilitasyonu ve Korunmasına İlişkin Stratejik Eylem Planı İş Takvimi

Yapılacak İş	Bitmesi gereken Tarih	Revize Edilen tarih
İstanbul Komisyonu ve Sekreteryaya Bükreş Sözleşmesi uyarınca mevcut yapısına dayalı oluşumların tamamlanması	1997	2003
Stratejik Eylem Planı'nın (SAP) amaçları ile ilgili konularda altı ayda yapılacak Konferansların başlangıcı	1998	2004

Raporların İstanbul Komisyonuna sunulması	2001	2006
Noktasal kaynakların düzenlenmesi	2000	2002
Su kalitesi hedeflerinin belirlenmesi	1998	2004
Kirlilik konusundaki noktasal kaynaklarda deşarjın izlenmesi	1998	2004
Özel alanlara ilişkin hükümlerin yürürlüğe girmesi	2002	2007
Karadeniz limanlarındaki trafik nedeniyle kabul tesislerinin kurulması (çöp,petrol,kimyevi madde)	1999, 2000, 2002	2007
Karadeniz bölgesi için para cezaları da dahil olmak üzere uyumlu bir uygulatma sisteminin gerçekleştirilmesi	1998	2004
Gemilerin safra boşaltmaları nedeniyle önlemlerin alınması	1997	2004
Atık Boşaltma Protokolü çerçevesinde tarama çamuru ile ilgili olarak konsantrasyonların belirlenmesi	1998	2005
Tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketleri ile ilgili protokolün hazırlanması		2006
Acil durum planlaması ve acil durum önlemlerin alınması		2007
Gemiler ve açık deniz tesislerini kapsayan ulusal ve yerel acil durum planlarının yapılması	1998	2008
Karadeniz Acil Durum Planının kabul edilmesi	2000	2009
Karadeniz'de Kirlilik Durumu ile ilgili rapor hazırlamak ve yayınlamak	1996	2006
Biyolojik etki ölçümleri ve önemli kirleticilerin ölçümlerine dayalı bir Karadeniz İzleme Sisteminin oluşturulması	1998	2005
Nokta kaynaklar, nehirler ve mümkün olduğunda dağılım kaynakları için gerçek ve tahmini kirlenme ölçümleri konusundaki verilerin derlenmesi	1996	2002
Uyumlu hale getirilmiş kriterlere dayalı olarak, halkı sağlık üzerindeki muhtemel riskler konusunda bilgilendirmek için plaj sularının durumunun belirlenmesi	1998- 1999	2004
Kıyı bölgesinin uygun bir şekilde yönetilmesini sağlamak amacıyla Karadeniz bölgesi için koordine edilmiş bütünleştirilmiş kıyı bölgesi yönetim stratejileri geliştirilmesi.	1998	2005

3.1.3 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Biyogüvenlik Protokolü

-Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin verilerin Takas Mekanizması (Bilgi Paylaşım Ağı) aracılığıyla tüm yararlanıcıların ortak kullanıma açılması,

-Biyogüvenlik için risk değerlendirme ve risk yönetimi ve bilgi alışverişi yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için teknik alt yapının geliştirilmesi

-Eko-sistemleri, türleri tehdit eden yabancı türlerin ülkeye girişinde gümrük denetimlerinin ve risk değerlendirmesinin yapılması ve gelişiminin kontrolüne yönelik teknik alt yapının geliştirilmesi,

-Genetik kaynakları sağlayan ülke olarak patent ve fikri mülkiyet hakları ile korunan teknoloji de dahil olmak üzere genetik kaynakların kullanıldığı teknoloji transferini ve bu teknolojiye erişimini sağlayacak alt yapının sağlanması,

3.1.4 RAMSAR Sözleşmesi (Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme)

- Sözleşme listesine dahil olan sulak alanların korunmasını ve akılcı kullanımını,
- Sulak alanlara ilişkin veri ve yayın değişiminin yanı sıra, sulak alanların su kuşları yararına yönetimi ile sulak alan araştırmaları yönetimi ve korunması konularında eğitim programının geliştirilmesi,

Özellikle sınır aşan sulak alanlar, paylaşılan su sistemleri göçmen türler ve sulak alan projeleri için yardım gibi konularda sözleşmeye taraf diğer ülkelere danışmakla yükümlüdür. Sulak alanların korunması ve akılcı kullanımının sağlanması amacı ile Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği 30 Ocak 2002 tarihinde 26456 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3.1.5 Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi

BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan Ulusal Koordinasyon Birimi tarafından yürütülmektedir.

Sözleşme kapsamında ülkemizin üstlenmiş olduğu taahhütler;

Çölleşme ve kuraklıktan etkilenen taraf ülkeler, Sözleşmenin 9.Maddesi ve ülkemizin de yer aldığı EK IV Kuzey Akdeniz için Bölgesel Uygulama Eki gereği kuraklığın etkilerini hafifletmek için pratik önlemleri içeren ulusal eylem programlarını hazırlamakla yükümlüdürler. Ulusal eylem programlarının amacı (Kısım 3, Madde 10), çölleşmeye katkıda bulunan faktörler ile çölleşmeyle mücadele ve kuraklığın etkilerini hafifletmek için gereken pratik önlemleri tanımlamaktır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile Çevre Bakanlığı arasında imzalanan “Çevre ve Kalkınma Ulusal Programı” projesi kapsamında kabul edilen 2 yıllık “Sürdürülebilir Enerji ve Atmosferin Korunması ve Çölleşme ile Mücadele Programı” çerçevesinde, Ulusal Eylem Programı hazırlanması ve Ulusal Eylem Programı’nın kırsal alanlarda uygulanmasını teminen küçük ölçekli pilot projelerin tasarımı ve uygulanması hedeflenmektedir. Proje dökümanında Ocak 2002 tarihinde Rio+10 Ulusal Hazırlıkları yeni bir alt proje olarak eklenmiştir.

Söz konusu projeyi yürütmek üzere UNDP tarafından atanan proje koordinatör grubu ve UKB temsilcileri tarafından hazırlanan “Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programı Hazırlıkları Çalışma Takvimi”ne göre Sözleşmenin en önemli yükümlülüklerinden biri olan Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Eylem Programı Ağustos 2003 tarihinde nihai hale getirilmiş ve Sekretarya’ya sunulmuş olacaktır.

Kuraklık ve erozyondan en çok etkilenen alanlarda yapılacak olan bölgesel çalıştay sonucunda nihai hale getirilecek olan ÇMUEP’de belirlenen kuraklık ve arazi bozulmaları göstergelerine seçilen alanlarda pilot projeler uygulamaya konulacaktır.

Sözleşmenin etkin bir şekilde yürütülmesi ve kuraklık, erozyon ve arazi bozulması ile başarılı bir şekilde mücadele edilmesi için Erken Uyarı Sistemimizi ve Veri tabanımızı oluşturmamız gereklidir.

3.1.6 CITES Sözleşmesi

CITES Sözleşmesinin uygulanmasına yönelik yükümlülükler ve hedefler, ilgili tebliğlerin yayımına bağlıdır. Yönetmeliğin 5.Maddesinde “Yönetmeliğe konu olan türlerin listeleri ile dış ticarete ilişkin uygulamaya yönelik düzenlemeler, Çevre Bakanlığı’nın uygun görüşü alınarak, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayımlanacak tebliğler ile belirlenir.” hükmü yer almaktadır. Sözleşmeye konu olan türlere ilişkin listeler Çevre Bakanlığı işbirliği halinde Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından “İhracat 96/31 Sayılı İhracı Yasak ve Ön İzleme Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ “(İhracat: 2002/3) 21.04.2002 tarih ve 24733 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olup, ithalat tebliği ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

-CITES Sözleşmesi Ulusal Uygulama Yönetmeliği çerçevesinde ilgili kurumlarla çalışmalar devam etmekte, bu kapsamda AB kaynaklı bir projeden finansman desteği sağladığı takdirde sorumlu ve görevliler için eğitim semineri düzenlenmesi yönünde ABGS ile çalışmalar sürdürülmektedir.

CITES Sözleşmesi kapsamındaki türler için CITES izinleri etkin bir şekilde takip edilecek, ilgili kurumlar arasında işbirliği ve denetim sağlanacaktır.

CITES Sözleşmesi Ulusal Uygulamam Yönetmeliği kapsamında uygulayıcılar tarafından kullanılmak üzere rehberlerin ve ticareti yapılan türlerin gümrüklerde teşhis ve tanımlanması amacıyla bilgisayar ortamında "CITES Veri Tabanının Oluşturulması Projesi" 2001-2003 yıllarını kapsamakta olup, TÜBİTAK'a ihale edilmiştir.

3.1.7 BERN Sözleşmesi

Taraf olduğumuz Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi) kapsamında "Özel Korumaya Değer Alanlar"dan oluşan "Zümrüt Ağı" adı altında ekolojik bir ağ kurulmaktadır. Ülkemizden aşağıda listesi verilen 10 alan "Özel Korumaya Değer Alan" olarak Zümrüt Ağı'na dahil edilmiş olup, bu alanların habitat haritaları yapılacak, yönetim planları mevcut olmayanların yönetim planlarının hazırlanacak ve nihai hedef olarak bu alanların barındırdığı nesli tehlikede olan tür ve habitatların korunması ve nesillerinin kurtarılması hedeflenmektedir.

Akyatan Lagünü
Gediz Deltası
Göksu Deltası
Sultan Sazlığı
Tuz Gölü ve Çevresi
Kızılliman Bölgesi
Uluabat Gölü
Manyas Gölü
Ilgaz Dağları Milli Parkı
Çiğlıkara Tabiatı Koruma Alanı (Elmalı Sedir Ormanları)

3.1.8 Avrupa Peyzaj Sözleşmesi

20-21 Ekim 2000 tarihleri arasında "Avrupa: Bir Ortak Miras" kampanyası çerçevesinde İtalya'nın Floransa kentinde düzenlenen "Avrupa Peyzajının Korunmasından Sorumlu Bakanlar Konferansı" çerçevesinde imzaya açılmış olan "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi" 20 Ekim 2000 tarihinde ülkemiz tarafından imzalanmıştır.

"Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı" TBMM'ye onaylanmak üzere sunulmuştur. Sözleşmeye taraf olunması akabinde getirilen yükümlülükler yerine getirilecektir.

3.1.9 BM/AEK Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi

BM/AEK Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi (USHKS) 1983 yılında yürürlüğe girmiş ve Türkiye bu Sözleşmeyi 23.Mart.1983 tarih ve 17796 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylayarak taraf olmuştur.

Ayrıca, BM/AEK tarafından yürütülmekte olan USHK Sözleşmesinin önemli bir parçası da "Avrupa'da Hava Kirliliğinin Takibi ve Değerlendirilmesi İçin İşbirliği Programı olup, EMEP faaliyetlerinin uzun vadeli finansmanını sağlamak amacıyla akdedilen EMEP Finansman Protokolü 1985 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır.

Ancak, günümüze kadar Sözleşme ve EMEP Finansman Protokolü dışında, Sözleşmenin büyük önem taşıyan ve aşağıda isimleri verilen teknik protokollerine taraf olunamamıştır. Bunlar;

Kükürt Emisyonlarının ve Sınırlar Ötesi Taşınımalarının %30 Oranında Azaltılmasının öngören 1985 tarihli Helsinki Protokolü,

Kükürt Emisyonlarına daha ileri düzeyde azalılar öngören 1994 tarihli Oslo Protokolü,

Azotoksit (NOx) emisyonlarının azaltmayı hedefleyen 1998 tarihli Sofya Protokolü (NOx) emisyonlarında daha fazla azaltılmasını amaçlayan ve önümüzdeki yıllarda imzaya açılması hedeflenen II.Azotoksit (NOx) Protokolü,

Uçucu Organik Bileşiklerini (VOCs) sınırlandıran ve 1991 yılında yürürlüğe giren Cenevre Protokolü,

1998 yılında imzaya açılan Dayanıklı Organik Kirleticiler (POPs) ve Ağır Metaller Arhus Protokolleri (1998),

Asidifikasyon ve Ötrifikasyon ve Yer Seviyesi Ozon Kirliliğinin Önlenmesi Protokolü, 1999 tarihli Gothenburg Protokolü.

Geniş katılımlı toplantı ve platformlarda yapılan değerlendirmelerde genel olarak; insan ve çevre sağlığı yönünden tüm protokoller desteklenmesine karşın, teknik altyapı yetersizlikleri ve ülkemizin içinde olduğu ekonomik darboğaz nedeniyle gerekli çevre yatırımlarının gerçekleştirilemediği gerçeği öne çıkmıştır. Ayrıca, protokollerde adı geçen emisyonlar yönünden ülkemizde mevcut durumunu sağlıklı olarak ortaya koyabilecek emisyon envanter çalışmamasının olmaması ve buna paralel olarak protokollerde tanımlanan sınır değerlerle karşılaştırma yapılamaması ortaya çıkan diğer bir konu olmuştur.

MONTREAL PROTOKOLÜ 5.MADDE ÜLKELERİNİN UYMAKLA YÜKÜMLÜ OLDUĞU AZALTIM TAKVİMLERİ

EK-A Grup I Maddeleri (CFC-11,12,113,114 ve 115)

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
1995-1997 ortalaması	1 Haziran 1999-1 Ocak 2005	Dondurma
1995-1997 ortalaması	1 Ocak 2005- 1 Ocak 2007	%50
1995-1997 ortalaması	1 Ocak 2007- 1 Ocak 2010	%85
1995-1997 ortalaması	1 Ocak 2010-	%100

EK-A Grup II (HALON-1211,1301 ve 2402)

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
1995-1997 ortalaması	1 Ocak 2002-1 Ocak 2005	Dondurma
1995-1997 ortalaması	1 Ocak 2005- 1 Ocak 2010	%50
1995-1997 ortalaması	1 Ocak 2010-	%100

Ek-B Grup I (Diğer CFC'ler)

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2003-1 Ocak 2007	%20
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2007- 1 Ocak 2010	%85
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2010-	%100

EK-B Grup II, Karbon tetraklorür

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2005-1 Ocak 2010	%85
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2010-	%100

EK-B Grup III, 1,1,1-Trikloroetan

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2003-1 Ocak 2005	Dondurma
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2005- 1 Ocak 2010	%30 azaltım

1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2010-1 Ocak 2015	%70 azaltım
1998-2000 ortalaması	1 Ocak 2015-	%100

EK-C Group I, Hidrokloroflorokarbonlar (HCFC'ler)

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
2015 Tüketim seviyesi	1 Ocak 2016-1 Ocak 2040	Dondurma
2015 Tüketim seviyesi	1 Ocak 2040-	%100

EK-C Grup II, Hidrobromoflorokarbonlar (HBFC'ler)

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
-	1 Ocak 1996-	%100

EK-E Metil Bromür

Azaltmaya baz oran	Tarihler	Azaltma Oranı
1995-1998 ortalaması	1 Ocak 2002-1 Ocak 2005	Dondurma
1995-1998 ortalaması	1 Ocak 2005- 1 Ocak 2015	%20
1995-1998 ortalaması	1 Ocak 2015-	%100

3.1.10 BASEL Sözleşmesi

Tehlikeli Atıkların Sınırotesi Taşınımı ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi ülkemizde 1989 yılında imzalanmış ve 20 Eylül 1994 tarihinde resmen taraf olunmuştur. Sözleşmenin ülkeler tarafından benimsenmesi ve ulusal mevzuata uyumlaştırılması hususunda ülkelere verilmiş bir yükümlülük bulunmakla birlikte ülkemizde sözleşme esas alınarak "Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği" hazırlanmış ve 27 Ağustos 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Basel Sözleşmesine taraf olan ülkelerin her yıl sonu Basel Sekreteriyasına rapor vermesi ve katkı payı ödemesi gerekmektedir.

Türkiye dahil 20 Akdeniz ülkesinin taraf olduğu, 1976 yılında yürürlüğe giren "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması (Barselona) Sözleşmesi"nin Altıncı eki olarak hazırlanan "Akdeniz'in Tehlikeli Atıkların Sınırotesi Taşınımı ve Bertarafından Kaynaklanan Kirlenmeye Karşı Korunması (İzmir) Protokolü" 1 Ekim 1996 tarihinde İzmir'de imzalanmıştır. Akdeniz'de bölgesel işbirliğine yönelik bu protokol, "Basel Sözleşmesi"nin de ilerisinde uygulama ve kısıtlamalar içermekte, Basel Sözleşmesi'nin bölgesel uygulamasına bu yönüyle katkılar sağlamaktadır. Protokolün yürürlüğe girmesi ile evsel, tehlikeli ve radyoaktif atıkların ithalatı ve transit geçişi kontrol altına alınarak, bu tür atıkların ülkemize kanunsuz girişine önlenmesine yasal dayanak oluşturacaktır.

3.2 Henüz Taraf Olmadığımız Sözleşme ve Anlaşmalar

3.2.1 İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Karşısında Türkiye'nin Durumu

Atmosferde tehlikeli bir boyutlara varan insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının iklim sistemi üzerindeki olumsuz etkisini önlemek ve belli bir seviyede durdurmak amacıyla 20 Haziran 1992 tarihinde Rio'da Çevre ve Kalkınma Zirvesi'nde imzaya açılan ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine bugüne kadar Türkiye, Afganistan, Andora, Bruney Sultanlığı, Vatikan, Irak, Liberya, Filistin ve Somali hariç 186 ülke ile Avrupa Birliği taraf olmuştur.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin amacı doğrultusunda gelişmiş ülkelere, 2000 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesine indirmek ve gelişme yolundaki ülkelere teknoloji transferi ile mali kaynak sağlama yükümlülüğü getirilmiştir. Gelişmekte olan ülkemizin ise İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na (OECD) üye olması nedeniyle Sözleşmenin ekli listelerinde gelişmiş ülke olarak yer almıştır.

Türkiye, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine, Sözleşmede tanımlanan yükümlülükleri yerine getiremeyeceği endişesiyle bugüne kadar taraf olmamıştır. Ancak, Sözleşmeye taraf olabilmek için Sözleşmede belirtilen ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi doğrultusunda eklerde gerekli değişikliklerin yapılması yönünde mücadelesini uzun yıllar sürdürmüştür.

Nitekim, Sözleşmenin 1994 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte ilk olarak Berlin'de I.Taraflar Konferansı ve müteakip toplantılarda Türkiye, Sözleşmenin eklerinde haksız bir şekilde yer aldığına dair argümanını ısrarla dile getirmiştir. 1997 yılında 3. Taraflar Konferansı'nda isminin her iki ekten silinmesi yönünde Pakistan ve Azerbaycan aracılığı ile resmi teklifini Konferans Başkanlık Divanına sunmuştur. Ancak, verilen teklif üzerinde Taraf Ülkeler, 2000 yılında Lahey'de yapılan 6.Taraflar Konferansına kadar bir sonuca varamamıştır.

Bakanlığımız koordinasyonunda ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte yapılan toplantılarda yeni bir yaklaşım izlenmesine karar verilmiştir. Sözleşmede vurgulanan "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi doğrultusunda uygun koşullardan yararlanarak isminin Ek-II'den silinmesi yönünde yeni bir öneri 6.Taraflar Konferansında dile getirilmiştir. Başbakanlık Divanı, teklifin 7.Taraflar Konferansında sonuçlandırılması yönünde bir karar almıştır.

Bu çerçevede, 28 Ekim-9 Kasım 2001 tarihleri arasında Marakeş'te yapılan 7.Taraflar Konferansında "Sözleşmenin Ek-I listesinde yer alan diğer ülkelerden farklı bir konumda olan Türkiye'nin özel koşullarının tanınarak, isminin Ek-II'den silinmesi yönündeki karar Genel Kurul toplantısında oy birliği ile kabul edilmiştir.

Türkiye'nin henüz Sözleşmeye ve dolayısı ile Kyoto Protokolüne taraf olmaması nedeniyle, sera gazı emisyonlarında herhangi bir azaltım yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak, Sözleşme halen TBMM'de Genel Kurul gündeminde olup, onay işlemlerini tamamlanmasını müteakiben ülkemiz Sözleşmeye taraf olacaktır.

Türkiye, Sözleşmeye taraf olduktan sonra iklim değişikliği ile ilgili ulusal politikalarını belirlemek ve belirlenen ulusal politikalar doğrultusunda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sekretaryasına bir program çerçevesinde yürüteceği çalışmaları bir Ulusal Raporla (national communication) bildirmek zorundadır.

3.2.2 Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı'na Katılımı Anlaşması

Bu Anlaşmanın onaylanmasını müteakip üstlenilecek taahhütler;

Avrupa Komisyonunun AÇA üyeliği ile ilgili sürece hız kazandırmak ve aday ülkelerin daha erken katılımını sağlamak amacıyla, 10 Temmuz 2000 tarihinde Brüksel'de, ülkemizin de bir heyetle temsil edildiği bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantıda 10 aday ülke ile birlikte Türkiye AÇA Anlaşma metnini parafe etmiştir.

Anlaşma metni parafe edildikten sonra, "Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa Çevre Ajansı ve Türkiye'nin Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağına katılımı Anlaşması"nın onaylanmasının uygun bulunduğu Kanun Tasarısı 26.04.2001 tarihinde TBMM Dışişleri Komisyonunda görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Ancak sözkonusu kanun tasarısı halen TBMM Genel kurulunda bulunmaktadır.

Bu anlaşmanın nihai senedine göre; imzalanacak anlaşma, tarafların kendi usullerine göre onaylanacaktır. Anlaşma, sonraki Tarafın ilk Tarafa kendi işlemlerini tamamladığını bildirdiği tarihi izleyen ikinci ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir. Türkiye'nin AÇA'ya karşı yükümlülükleri, Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin takip eden üç ay içinde başlayacaktır.

Avrupa Komisyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Anlaşmanın bazı maddelerine aşağıda kısaca değinilmiştir:

Avrupa Çevre Ajansına katılmak için Türkiye tarafından Avrupa Birliği bütçesine mali katkı, katılımın;

1. yılı için 2,033,000 Euro
2. yılı için 2,596,000 Euro
3. yılı için 3,127,000 Euro'dur.

Bu Anlaşma'nın yürürlüğe girişinin dördüncü yılından itibaren, Türkiye kendi mali katkısının tamamını (yani, 3,127,000 Euro) karşılamak zorundadır.

Türkiye, oy hakkı olmaksızın, Ajans Yönetim Kuruluna bütünüyle iştirak edecek ve ajansın Bilimsel Komitesinin çalışmalarına katılacaktır.

Türkiye, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içerisinde kendi ulusal bilgi ağlarının ana elemanlarını (NFP,NRC,MCE) Ajansa bildirecektir. Bu bilgi ağı elemanları, AÇA'ya Türkiye'nin çevresel verilerini göndermekle yükümlü olacaklardır. (NFP: National Focal Point-Ulusal Odak Noktası, NRC: National Reference Center-Ulusal Referans Merkezi, MCE: Main Component Elements-Ana Parça Elemanları) (Madde 4).

Türkiye, Ajansa veya EIONET'in paraçsı olan kuruluş veya birimlere ulusal düzeyde verilecek bilginin iletilmesini ve/veya eşgüdümünü sağlayacak bir "ulusal odak noktası" (NFP) belirleyecektir (Madde 5).

3.2.3 Avrupa Ekonomik Komisyonu Bünyesindeki Uluslararası Sözleşmeler

- 1-Endüstriyel Kazaların Uzun Menzilli Etkilerine İlişkin Sözleşme
- 2-Sınırtaşan Sular ve Uluslararası Göllerde Kirlilikle Mücadele Sözleşmesi
- 3-Sınırlarötesi Boyutta Çevresel Etkilerin Değerlendirilmesi Sözleşmesi

3.2.4. AARHUS Sözleşmesi

Aarhus Sözleşmesi "Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru" Sözleşmesidir. AEK üyesi 36 ülke ve Avrupa Topluluğu (AT) tarafından imzalanan Sözleşmeyi ülkemiz çevresel bilgiye erişim ile ilgili hükümlerin yerine getirilmesini sağlayacak teknik altyapının ülkemizde henüz hazır olmaması, halk katılımı ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi için ilgili mevzuatın revize edilmesi gerekliliği ve özellikle de yatırım projelerimizin uluslararası gönüllü kuruluşlar tarafından engellenebileceği ve/veya geciktirilebileceği endişeleriyle imzalamamıştır.

Aarhus Sözleşmesine taraf olunması durumunda üstlenilecek olan yükümlülükler aşağıda sıralanmıştır;

A) Genel

- 1- Sözleşme hükümleri çerçevesinde, çevresel konularda bilgiye erişim, halkın katılımı ve yargıya başvuruyu sağlamak üzere gerekli yasal düzenlemeleri yapmayı ve diğer önlemleri almayı, bu kapsamda şeffaf ve katılımcı bir çerçeve oluşturmayı,
- 2- Devlet memurlarının ve kamu otoritelerinin, halkın bilgiye erişiminde, karar verme sürecine katılımında ve çevresel konularda yargıya başvurusunda yardımcı olmalarını ve kılavuzluk yapmalarını sağlamayı;
- 3- Bu konularda halkın çevresel eğitim düzeyini ve çevre bilincini geliştirmeyi ;
- 4- Çevrenin korunmasında yardımcı olan sivil toplum kuruluşlarının uygun bir şekilde tanınması ve bunlara destek verilmesi konusunda düzenlemeler yapmayı;
- 5- Çevresel konularda bilgiye erişim, karar verme sürecine halkın katılımı ve yargıya başvuru için mevcut haklarda kayba neden olmamayı

- 6- Sözleşme hükümleri ile uyumlu olarak haklarını kullananların bundan ötürü herhangi bir biçimde cezalandırılmamasını, baskı altında tutulmamasını ve taciz edilmemesini garanti altına almayı;
- 7- Çevresel bilgilerin, milliyet, vatandaşlık ve ikametgah şartı aranmaksızın kamuya açılmasını sağlamayı;

B) Çevresel bilgiye erişime ilişkin olarak;

- 1- Kamu otoritelerinin görevleri ile ilgili olan çevresel bilgiye sahip olmalarını sağlamayı ve bunların güncelleştirmeyi;
- 2- Çevreyi önemli bir şekilde etkileyebilecek, planlanan ya da mevcut faaliyetler hakkında kamu otoritelerine yeterli bilgi akışı olması için zorunlu sistemlerin kurulmasını;
- 3- Gerek doğal gerek insan faaliyetleri sonucu meydana gelen, insan sağlığına veya çevreye yönelik bir tehdit durumunda, halkın tehdidi önlemek ya da bu tehditten kaynaklanan zararı hafifletmek üzere önlem almasını sağlayacak olan ve kamu otoritesinin elinde bulunan bütün bilgilerin, etkilenebilecek olan bireylere anında ve gecikmeksizin dağıtılmasını sağlamayı;
- 4- İlgili kamu otoritesinin elinde bulunan çevresel bilginin türü ve kapsamı, bu gibi bilgilerin kullanılabilir ve erişilebilir kılma temel koşulları ve bunların elde edilme yöntemi hakkında halka yeterli bilgiyi sağlamayı
- 5- Halk tarafından ulaşılabilir listeler, kayıtlar ya da dosyalar hazırlanmasını ve bunlar içinde bulunan çevresel bilgilere ücretsiz olarak ulaşılmasını sağlamayı;
- 6- Bu bilgilerin halk tarafından kolayca erişilebilir şekilde elektronik veri tabanlarında kullanılabilir hale gelmesini sağlamayı;
- 7- Üç ya da dört yılı geçmemek üzere, düzenli aralıklarla çevre kalitesi ve çevre üzerindeki baskılar konusundaki bilgiler dahil olmak üzere çevre durumu hakkında ulusal bir rapor yayımlamayı ve dağıtmayı;
- 8- Uygun olması durumunda, gönüllü ekolojik etiketleme ya da ekolojik denetim programları veya diğer araçlar kullanılarak çevre üzerinde önemli etkileri olan işletmecileri, faaliyetlerinin ve ürünlerinin çevresel etkileri hakkında düzenli olarak halka bilgi vermeye teşvik etmeyi sağlamayı;

C) Karar verme sürecine halkın katılımına ilişkin olarak;

- 1- Çevresel karar alma sürecinin başlangıcında ilgilileri yeterli, zamanında ve etkin bir şekilde; planlanan faaliyet ya da başvuru, taslak kararın içeriği ve karar verecek kamu otoritesi hakkında bilgilendirilmeyi;
- 2- Halkın katılımı süreçlerine ilişkin usul ve esaslar hakkında bilgi ve belgelere erişimi sağlamayı ve halkın katılımı sonucunun dikkate alınmasını garanti etmeyi,
- 3- Gerekli bilgileri halka sağlamış olarak şeffaf ve eşitlikçi bir çerçeve içinde, çevre ile ilgili planların ve programların hazırlanması sırasında halkın katılımı için uygun ve pratik düzenlemelerin yapılmasını sağlamayı, ayrıca çevre ile ilgili politikaların hazırlanmasına halk katılımı için imkanlar sağlamak üzere çaba göstermeyi;

D) Yargıya Başvuruya İlişkin Olarak;

Bilgiye ulaşma talebi olan kişilerin taleplerinin yanıtsız bırakılması, haksız yere kısmen ya da tamamen reddedilmesi, yetersiz yanıtlanması ya da Sözleşme’de öngörüldüğü biçimde bir işleme tabi tutulmaması durumunda, bu kişilerin başvurusu ile konunun mahkeme önünde inceleme prosedürüne tabi tutulmasını sağlamayı taahhüt etmektedir.

4 Değerlendirmeler

4.1 Zayıf Yanlar

Her ülke gibi Türkiye de öncelikle, siyasi, ekonomik ve kalkınma konularındaki uluslararası dengeleri ve bu dengeler içerisindeki yerini göz önüne alarak kendi politikalarını belirleme yoluna gitmiştir. Bir yandan AB Adaylık Süreci içerisinde olan ve belirli taahhütler altına girmiş olan Türkiye, diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerle, o ülkelerin gereksinim ve politikaları açısından benzerlik taşımakta olduğu için, kolay olmayan bir süreci yürütmektedir.

Özellikle Milenyum Bildirgesindeki hedeflere ulaşılmasını desteklerken, altyapı ve ekonomik imkansızlıklar nedeniyle gerçekleştirmekte zorlanacağı taahhütleri de kabul etmiştir (sanitasyon hedefi gibi). Bu noktada, tüm uluslararası teknik ve mali destek imkanlarını zorlamak durumundadır.

Öte yandan, Türkiye’de halen çevre koruma tedbirlerinin ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının, özellikle iş ve sanayi dünyasının, ekonomik ve sosyal kalkınmanın önünde bir engel olduğu yönündeki yanlış algı, bundan sonraki çalışmaları zorlayıcı bir husustur. Doğal kaynak tabanını korumak üzere, enerji ve kaynak verimliliğini artıran sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının gerek sınıai üretimi gerekse ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyici rolünün çok iyi anlatılması gerekmektedir.

4.2 Güçlü Yanlar

Rio ve Rio’dan sonra devam eden süreçte, çevre ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki çalışmaların ve bilincin Türkiye’ye en önemli katkılarından biri, Türkiye’deki sivil hareketin ve inisiyatifin çok hızlı bir biçimde gelişmesini sağlamak olmuştur. Özellikle yerel ölçekte, Türk insanının bulunduğu çevreye sahip çıkması ve onu iyileştirmek üzere belli girişimler içinde yer alması adına çok önemli adımlar atılmıştır.

Bu noktada, Türkiye hem kapasite geliştirme yönünde yapılan başlangıçları ve hızlı ilerlemeyi hem de insan kaynakları konusundaki gücünü iyi değerlendirmek durumundadır.

Ayrıca Türkiye, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada ve buna yönelik uygulamalarda yerel ve bölgesel işbirliğinin önemini öne çıkarmış ve bugüne değin gerçekleştirdiği yerel ve bölgesel çalışmaların devamı için gereken zemini sağlamaya çalışmıştır. Bu çalışmalar, Yerel Gündem 21 Programı ile Akdeniz ve Karadeniz Bölgesel Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Programlarıdır.

AB adaylık sürecinin, çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki mevzuatımızın AB mevzuatına uyumlaştırılmasını zorlamakta olması nedeni ile, ilgili kurumlarımızın konu üzerindeki çalışmaları yoğunlaşmış ve konu hakkındaki ön araştırma ve bilgilenme aşamaları tamamlanmıştır. Bazı detaylarda eylem planları ve taslak mevzuatlar dahi hazırlanmıştır.

4.3 Tehditler

Türkiye’nin önündeki en önemli tehdit, uluslararası platformda imzaladığı ve/veya kabul ettiği hukuki araçların uygulanması yönünde göstermekte olduğu zaafiyet ile kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle, özellikle sınıraşırı ve küresel öneme haiz çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularındaki uluslararası imajını ve ciddiyetini tehlikeye sokmasıdır. Bunun da ötesinde, belirli uluslararası sözleşme ve protokollerin uygulanmaması noktasında, o ülkeye belirli ticari, ekonomik yaptırımların gündeme gelmesi söz konusudur ki, bu bir çok ülke gibi Türkiye’yi de kalkınma açısından tehdit altına sokacaktır. Bu türden girişimlerin başlangıcı olarak İklim Değişikliği Sözleşmesi ve eki Protokolü (Kyoto Protokolü) örnek verilebilir.

Diğer bir tehdit unsuru ise, sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin ulusal ölçekte topyekün bir çabayı gerekli kılmasına karşın bu yöndeki tüm beklentilerin Çevre Bakanlığına yönelmiş olmasıdır. Bir yanda böyle yanlış bir odaklanma mevcutken, diğer yandan Çevre Bakanlığı'nın, yeteri kadar siyasi erk ve yaptırım gücüyle donatılmamış olması önemli bir çelişkiye işaret etmektedir.

4.4 Fırsatlar

Türkiye, Rio'dan bugüne değin geçen on yıllık süreçte, gerek ulusal gerekse yerel ölçekte edindiği sivil inisiyatif deneyimini geliştirmek ve iyi kullanmak durumundadır. Diğer taraftan, jeo-politik açıdan son derece stratejik bir coğrafyada bulunuyor olması, Türkiye'ye çevre ve sürdürülebilir kalkınma alanında gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan pek çok uluslararası bölgesel çalışma ve oluşumun içinde olma şansı vermiştir.

Ayrıca, Türkiye'nin gerek biyolojik çeşitlilik gerekse doğal kaynaklar açısından taşıdığı zenginlik ve bu kaynakların hala koruma tedbirlerine cevap verecek durumda olması önemli bir avantajdır ve iyi değerlendirilmelidir.

AB adaylık süreci kapsamında önemli bir yeri olan çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki mevzuat uyumu çalışmalarına, AB tarafından finansal destek sağlanmaktadır.

5 Vizyon

Türkiye 2023'te çevre ve sürdürülebilir kalkınma alanında gösterdiği hassasiyeti özellikle kabul ettiği ve tam olarak uyguladığı uluslararası sözleşme ve diğer hukuki araçlarla ortaya koymalı ve bölgesinde bu alanda öncü ülkelerden bir haline gelmelidir.

2023'te ayrıca, bu yönde kanıtlamış olduğu samimi çabalarla ulusal ölçekteki çevre hedeflerine ulaşmak üzere gerekli uluslararası mali ve teknik desteği alıyor olmalıdır.

Ayrıca, Türkiye 2023'e hali hazırda taraf olmadığı uluslararası çevre ve sürdürülebilir kalkınma sözleşmelerine taraf olma süreçlerini ve bunların uygulanması için gereken teknik alt yapıyı tamamlamış olarak girmelidir.

EK.1. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı ve Siyasi Bildiri

Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nden, iki tip sonuç çıkması hedeflenmiştir. Hükümetlerin taahhütlerde bulunacağı ve eylem planı olarak uygulamaya koyacağı konular birinci tip çıktılar olarak değerlendirilirken, tüm paydaşların içinde yer alacağı ortaklık girişimleri ikinci tip çıktılar olarak tanımlanmıştır. İkinci tip çıktılarının önemi, sorumluluğun yalnızca hükümetlere verilmesi anlayışından uzaklaşılmasıyla yükümlülüklerin tüm paydaşlar tarafından sahiplenilmesidir.

Birinci tip çıktılar kapsamında "*Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı*" ve "*Siyasi Bildiri*" heyetler tarafından müzakere edilerek resmi belge olarak sunulmuştur. İkinci tip çıktılar kapsamında ise, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları ve özel sektörün dahil olduğu 200'den fazla ortaklık kurulmuştur.

Burada, hükümetler üzerinde bağlayıcılığı olan "*Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı*" ve "*Siyasi Bildiri*" üzerinde durulacaktır.

Uygulama Planı

I.GİRİŞ

Uygulama Planı'nın Giriş Bölümü'nde;

- Rio ilkelerine bağlılık,
- Gündem 21'in ve üzerinde anlaşılmış diğer uluslararası kalkınma hedeflerinin tam uygulanması,
- Zirve sonuçlarının tüm paydaşların yararına uygulanması,
- İyi yönetişimin gerekliliği,
- Barış, güvenlik, istikrar, insan hakları ve temel özgürlüklerle beraber kültürel çeşitliliğe saygı,
- Sürdürülebilir kalkınma için etik değerlerin önemi,

konularında taahhütler ve ifadeler yer almıştır.

II. YOKSULLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASI

Bu bölümde tartışılan konular arasında Dünya Dayanışma Fonu, Yerel Halk, Sanitasyon, Enerjiye Erişim, Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization, ILO) Çalışma Standartları yer alırken, bu kapsamda aşağıdaki taahhütler üzerinde anlaşılmıştır:

- Dünya ölçeğinde günde 1doldardan az kazanan ve açlıkla yaşamını sürdüren insan sayısının yarıya indirilmesi,
- Yoksullukla mücadele amaçlı bir Dünya Dayanışma Fonu kurulması,
- 2015 yılına kadar sağlıklı içme suyuna ve sıhhi koşullara ulaşamayan insan sayısının yarıya indirilmesi,
- Enerji hizmetlerine erişimi arttırmak için ortak eyleme geçilmesi,
- Sürdürülebilir biyokütle enerjisinin teşvik edilmesi,
- Fosil yakıtların daha temiz kullanımının desteklenmesi,
- Gelir getiren istihdam fırsatlarının artırılması,
- Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi,
- Küçük ölçekli maden işletmelerinden yerel toplulukların yararlanmasının sağlanması,
- Kırsalda ve şehirdeki yoksulların mal ve arazi ediniminin düzenlenmesi,
- Yoksullara ev sağlanması için az maliyetli ve sürdürülebilir malzeme ile uygun teknolojinin kullanılması,

Gecekondu bölgelerinin iyileştirilmesi gibi projelerde yerel yönetimlerin desteklenmesi,
Çocuk işçiliğinin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması,
Gelişmekte olan ülkelerde çocuk işçiliği sorununun çözümü için uluslararası işbirliğinin sağlanması.

III. SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMAYAN TÜKETİM VE ÜRETİM KALIPLARININ DEĞİŞTİRİLMESİ

Bu bölüm, özetle aşağıdaki taahhütlerle sonuçlanmıştır:

Gelişmekte olan ülkelere yapılacak teknoloji transferi ve kapasite artırma çalışmaları aracılığıyla eko-verimliliğin artırılması,

Tüm ülkelerde temiz üretime yapılan yatırımın artırılması,

Temiz üretim ve eko-verimlilik için devlet tarafından borç verilmesi, teknik destek gibi teşvik yollarının benimsenmesi,

Şirketlerin sosyal ve çevresel sorumluluklarının ve hesap verebilirliklerinin artırılması,

Finans kuruluşlarının karar-alma mekanizmalarına sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarını da dahil etmesi,

Çevresel maliyetlerin içselleştirilmesi,

Ülkeler için enerji verimliliğini arttıran programların kurulması,

Arz ve talep tarafları için enerji pazarlarının işlerliğinin, şeffaflığının ve bilgi akışının artırılması,

Sınırötesi enerji ticareti için bölgesel işbirliklerinin desteklenmesi,

Sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ulaşım stratejilerinin hazırlanması ve enerji verimliliğini arttıran ulaşım sistemleri için ortaklıkların ve yatırımların teşvik edilmesi,

Kimyasalların sınıflandırılması için küresel ölçekte etkin bir sistemin 2008 yılına kadar işler hale gelecek şekilde oluşturulması,

Atıkları önleme-azaltma, yeniden kullanma ve çevreye zarar vermeden bertaraf etme öncelikli atık yönetim sistemlerinin geliştirilmesi,

Kimyasallar ve tehlikeli atıklarla ilgili uluslararası anlaşmaların onaylanıp uygulanmasının teşvik edilmesi,

Tehlikeli kimyasal ve atıkların yasa dışı dolaşımı ile tehlikeli atıkların taşınması ve bertarafı nedeniyle doğan hasarların önlenmesi için çabaların artırılması.

IV. DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ

Bu bölümde yer alan bazı taahhütler aşağıda sıralanmıştır:

Temiz içme suyu ve sanitasyon hedeflerine ulaşılması için eylem programının başlatılması,

Uluslararası ve ulusal mali kaynakları harekete geçirerek teknoloji transferinin yapılması, en iyi uygulamaların teşviki ve kapasite gelişiminin desteklenmesi,

Gündem 21'in 18. maddesinin uygulanması için yeni mali kaynakların sağlanması,

2005 yılına kadar bütünleşik su kaynakları yönetimi ve su verimliliği planlarının geliştirilmesi,

Tükenmiş balık stoklarının 2015 yılına kadar en yüksek verimliliğe ulaşacak şekilde yerine konulması,

Kanundışı, kontrolsüz balıkçılığa ve kapasite üstü avlanmaya yol açan teşviklerin kaldırılması,

Ramsar Sözleşmesi'nin uygulanması,

BM kapsamında denizlerin durumunu küresel ölçekte rapor edecek ve değerlendirecek bir uygulamanın 2004 yılı sonuna kadar kurulması,

Gelişmekte olan ülkeler için, ozon tabakasına zararlı maddelere alternatif maddelere erişimin 2010 yılına kadar artırılması,

Çölleşme ve toprak bozulması konularında GEF'in (Küresel Çevre İmkani) odak noktası olması ve Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi'nin finansal kaynağı olarak GEF'in belirlenmesi,

Biyolojik çeşitlilik kaybının 2010 yılına kadar yavaşlatılması,

Genetik kaynakların kullanımından doğan yararların eşit bir biçimde dağıtılması için uluslararası bir uygulamanın müzakere edilmesi,

Madenciliğin çevresel, ekonomik, sağlık ve sosyal etkilerinin değerlendirilmesi ve sürdürülebilir madencilik uygulamalarının geliştirilmesi.

V. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Bu bölümdeki tartışmalar küreselleşme ve şirket sorumluluğu kavramı üzerine odaklanmıştır. Uygulama Planı'nda ise küreselleşme sorunları arasında; mali krizler, güvenlik sorunu, yoksulluk, eşitsizlik ve dışlanma olguları gösterilerek, ulusal ve uluslararası politikalara duyulan gereksinim tekrarlanmıştır. Bu bölümde, sonuç olarak bazıları aşağıda sıralanan önerilere yer verilmiştir:

Doha Bildirisi'ndeki çalışma programının ve Monterrey Mutabakatı'nın başarıyla uygulanması için destek verilmesi,
Açık ve şeffaf karar-alma mekanizmalarının kurulması,
Gelişmekte olan ülkelerin liberal ticaret fırsatlarından yararlanması için desteklenmesi,
Rio İlkelerini temel alarak şirketlerin sorumluluk ve hesap verebilirliğinin artırılması,
Bölgesel ticaret ve işbirliği anlaşmalarının güçlendirilmesi,
Gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkelerinin, gelişmiş ülkeler ile arasındaki uçurumun ortadan kaldırılması için desteklenmesi.

VI. SAĞLIK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Bu bölümde aşağıdaki taahhütlere yer verilmiştir:

"Herkes İçin Sağlık" stratejisinin uygulanması için gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomisi ülkelerine teknik ve mali destek sağlanması,
Küresel sağlık koşullarının 2010 yılına kadar iyileştirilmesi için ortaklıklar kurulması,
2015 yılına kadar bebek/çocuk ölümlerinin 2/3 oranında ve hamilelikte gerçekleşen ölümlerin 2000 yılı rakamlarının $\frac{3}{4}$ 'ü oranında azaltılması için programların geliştirilmesi,
Geleneksel ilaç bilgisi ve uygulamalarının gelişmesinin sağlanması,
AIDS, tüberküloz ve sıtma vakalarının azaltılması için oluşturulan Küresel Fon'a kaynak sağlanması.

VII. GELİŞMEKTE OLAN KÜÇÜK ADA DEVLETLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMASI

Bu bölümde Küçük Ada Devletlerinin gereksinimleri gözönüne alınarak aşağıdaki eylemler önerilmiştir:

Yeterli mali kaynak yardımı ile ulusal ve uluslararası ölçekte uygulama,
Teknoloji transferi ve kapasite geliştirme için yardım,
Sürdürülebilir balıkçılık yönetimi ve bölgesel balıkçılık yönetimi kuruluşlarının güçlendirilmesi,
Deniz ve kıyı biyoçeşitliliği konusundaki çalışmaların desteklenmesi,
Tatlısu programları,
2004 yılına kadar yerel ölçekte sürdürülebilir turizm girişimlerinin desteklenmesi,
Geniş kapsamlı hasar ve risk yönetimi, afetlerin önlenmesi ve afetlere hazırlık, olağandışı hava olayları ve diğer acil durum vakalarının etkilerinden korunulması,
İklim değişikliği ve su seviyelerinin yükselmesinin olumsuz etkileriyle başa çıkabilmek için gerekli kaynakların sağlanması ve ortaklıkların kurulması,
Yeterli, ucuz ve çevreye duyarlı enerji hizmetlerinin sağlanmasının ve enerji arzının 2004 yılına kadar artırılması için gerekli çabaların desteklenmesi.
2004 yılında, Küçük Ada Devletlerinin Sürdürülebilir Kalkınması için hazırlanan Eylem Programı'nın uygulamasının kapsamlı gözden geçirilmesi,
BM Genel Kurulu'nda, Küçük Ada Devletlerinin sürdürülebilir kalkınması için uluslararası bir toplantının yapılmasının talep edilmesi.

VIII. AFRİKA İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Bu bölümde aşağıdaki eylemler planlanmıştır:

20 yıllık süre içinde Afrika nüfusunun en az %35'inin enerji hizmetlerine ulaşımının artırılması için program ve ortaklıkların desteklenmesi,
Afrika'nın iklim değişikliğinden kaynaklanan olumsuz etkilere uyum sağlayabilmesi için kaynak ayrılması,
Afrika'nın genetik kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve bu kaynaklardan sağlanacak yararların adil ve eşitlikçi dağılımının desteklenmesi,
Teknoloji gelişiminin ve yayılmasının desteklenmesi,
Altyapı ulaşımı, teknoloji transferi ve uygulamaları gibi konularda fırsatlar yaratarak dünyanın diğer bölgeleri ile Afrika arasındaki uçurumun azaltılması,
Sürdürülebilir turizmin desteklenmesi,
HIV/AIDS, sıtma, tüberküloz ve yoksulluktan kaynaklanan diğer bulaşıcı hastalıkların kontrolünde gerekli ilaç ve teknolojinin sağlanması için mali kaynak sağlanması.

IX. UYGULAMA ARAÇLARI

Bu bölümde, finans, ticaret, teknoloji transferi, kapasite geliştirme ve eğitim gibi konulara öncelik verilmiştir. Mali kaynakların sağlanması, Monterrey Mutabakatı'nda alınan Resmi Kalkınma Yardımları taahhütleri, GEF kaynakları ve çevre ile ticaretin karşılıklı olarak birbirini desteklemesi gibi konular, 4. Hazırlık Toplantısı'nda çözülemeyen başlıklar olarak Zirve'de herbiri ayrı oturumlarda tartışılmıştır.

Bu bölümde Binyıl Bildirisi ve Gündem 21 gibi belgelerle belirlenen uluslararası hedeflere ulaşmada mali kaynakların artırılması gereği vurgulanarak aşağıdaki ortak görüşlere yer verilmiştir:

21. yüzyılın herkes için sürdürülebilir kalkınmayı sağlaması için, kaynakların harekete geçirilmesi gereklidir,

Gelişmekte olan ülkelerin desteklenmesi için bu ülkelere yapılacak yatırımların artırılması gereklidir,

Resmi Kalkınma Yardımları ve diğer kaynakların artırılması gereklidir,

Resmi Kalkınma Yardımları daha verimli ve etkin kullanılmalıdır,

Yeni kamu/özel sektör kaynaklı mali kaynaklar bulunmalıdır,

Yüksek borçlu ülkelerin borç yükünün azaltılması için Borçlu ve Yoksul Ülkeler Girişiminin bir an önce uygulanması gereklidir.

Ticaret konusunda ise Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeleri ile ilgili aşağıdaki beklentilere yer verilmiştir:

Dördüncü DTÖ Bakanlar Toplantısı'nda hazırlanan çalışma programının harekete geçirilmesi,

Ticaretin geliştirilmesi için teknik destek ve kapasite geliştirme uygulamalarının ilerletilmesi,

DTÖ Teknik İşbirliği için yeni stratejinin uygulanması,

DTÖ anlaşmaları ve kararlarının uygulanmasında gelişmekte olan ülkelerin koşullarının gözönüne alınması,

İhracat sübvansiyonlarının her türünün kaldırılmasını hedefleyen DTÖ tarım müzakerelerinde alınan taahhütlere uyulması,

Gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere gümrüksüz ve kotasız ihracat yapılabilmesi için çalışması,

Ticaretin liberalleşmesinden sağlanacak yararların gelişmekte olan ve ekonomisi geçiş sürecinde olan ülkelere artırılması.

Bu bölümde ayrıca sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmezlerinden olan teknoloji transferi, kapasite geliştirme, çevresel bilgi gibi konulara da yer verilmiştir.

X. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN KURUMSAL YAPI

Uygulama Planı'nın bu bölümünde yürütülen tartışmalarda, Hazırlık Toplantılarında üzerinde anlaşma sağlanamayan konu başlıkları ele alınmıştır. Bunlardan da gayriresmi görüşmeler ve

resmi toplantılarda sonuçlanamayanları Bakanlar düzeyinde tartışılmak üzere *Johannesburg Oturumları*'na bırakılmıştır. Bu konu başlıklarının bazıları şunlardır:

- Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar tanımı ve bu tanımın işleyiş mekanizması,
- Ticaret ve finans metni,
- Hukuk, insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve kamu kuruluşlarının güçlendirilmesi,
- GEF'in görev alanının genişletilmesi ve bu programın Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi'nin finansal mekanizması rolünü üstlenmesi,
- Çok taraflı çevre anlaşmalarının mali kaynaklarının artırılması ve bu anlaşmalar arasında ayırım yapılmaması,
- İnsan hakları ve çevre koruma arasındaki ilişkiler.

İnsan hakları, iyi yönetim, ortaklıklar ve bilgiye erişim konularında anlaşma sağlanamadığından Oturum Başkanları tarafından yeni bir metin sunulmuş ve bu metin bir iki düzeltmeyle kabul edilmiştir.

Kurumsal Çerçeve ile ilgili olan Plan'ın son bölümünde, özetle aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

- Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin BM kuruluşları ve uluslararası finans/ticaret kuruluşlarının politika, plan ve programlarına alınması,
- BM kuruluşları arasındaki işbirliğinin artırılması,
- Uluslararası düzeyde "iyi yönetim"i teşvik edilmesi,
- BM hedeflerine bağlı kalınması, BM ve diğer uluslararası kuruluşların güçlendirilmesi,
- Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun rolünün Gündem 21 uygulamalarının gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere genişletilmesi,
- Uluslararası kuruluşların; Gündem 21, Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonuçları, Binyıl Bildirisi, Monterrey Mutabakatı ve Doha Bakanlar Bildirisi'nin uygulanması gibi konularda işbirliği içinde çalışmaları,
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Kapasite 21 programının güçlendirilmesi,
- UNEP, diğer BM kuruluşları, Bretton Woods kuruluşları ve DTÖ arasındaki işbirliğinin artırılması,
- Ulusal düzeyde, ülkeler tarafından mevcut mekanizmaların güçlendirilmesi, en kısa zamanda birer sürdürülebilir kalkınma stratejisi oluşturulması ve 2005 yılına kadar bunların uygulamaya geçirilmesi, halk katılımının ve bilgiye erişimin artırılması, yerel yönetimlerin yetki ve kapasitelerinin artırılması,
- Tüm temel toplumsal grupları içeren ortaklıkların geliştirilmesi ve gençliğin katılımına da gereken önemin verilmesi.

Siyasi Bildiri

Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanan *Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Siyasi Bildirisi*, altı bölümden ve üç sayfadan oluşmaktadır.

Bu bildiriye, öncelikle tüm liderler tarafından sürdürülebilir kalkınmaya yönelik, eşitlikçi ve insancıl bir toplum oluşturulması için ortak taahhütler dile getirilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın üç ayağı olan; sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler vurgulanarak tüketim/üretim kalıplarının değiştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve doğal kaynakların korunması/yönetimi konularında ortak vaatler verilerek, hedeflere ulaşmada karşılaşılan zorluklar arasında, zengin ve yoksullar arasındaki uçurumun derinleşmesi, biyolojik çeşitliliğin bozulması, küreselleşmenin olumsuz etkileri ve demokratik sistemlere duyulan güvenin azalmış olması gibi faktörler gösterilmiştir.

Bildiride, insani dayanışmanın önemi ve toplumlararası işbirliği/diyaloğun ilerletilmesi gereği vurgulanarak; temiz suya, sanıstasyona, enerjiye, sağlık hizmetlerine, gıdaya erişimin artırılması ve biyolojik çeşitliliğin korunması için ortaklıkların kurularak hedeflerin belirlenmesinin Zirve'nin

kalıcı sonuçlar bırakmasında etkili olacağı belirtilmiştir. İşgal, terör ve yolsuzluktan kaynaklanan tehditlere dikkat çekilerek, bulaşıcı/kronik hastalıklarla mücadele edilmesi gereği hatırlatılmıştır.

Kadınların özgürleşmesi, toplumsal olarak güçlendirilmesinin gereği ve yerel halkın rolünün önemi vurgulanmıştır. Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması, Resmi Kalkınma Yardımları'nın artırılması ve bölgesel girişimlerin çoğaltılması için destekler yinelenmiş ve istihdam koşullarının düzeltilmesi, şirket hesap verebilirliğinin önemine tekrar değinilmiştir.

EK.2.AB Çevre Politikasının Tarihsel Gelişimi

1957	AVRUPA TOPLULUĞU ANLAŞMASI (ROMA)	
1957-1972	Çevreye özel bir ilgi yok Yalnızca iç pazar ile ilişkili olarak ele alınıyor.	
1972	PARİS DEKLARASYONU Çevre korumanın özellikle dikkate alındığı "ekonomik genişleme" yorumu vardır. Çevresel Eylem Planı oluşturma fikri ortaya çıkmıştır.	
1973-1976	1. ÇEP	AT çevre politikasının prensiplerini ve hedeflerini belirlemekte ve uygulama için gerekli eylemleri tanımlamaktadır.
1977-1981	2. ÇEP	İkinci izlemekte, önemli bir değişiklik getirmemektedir.
1982-1986	3. ÇEP	Eylem önceliklerini tanımlamakta ve entegrasyon temelleri ile önleyici yaklaşım gereksinimini ortaya atmaktadır.
1987	TEK AVRUPA SENEDİ VII no'lu başlığı AT çevre politikasına ayırarak yasal zemini oluşturmaktadır. (Maddeler: 130r, 130s ve 130t)	
1987-1992	4. ÇEP	Daha geniş bir yorumlama ve diğer politikalar ile ilgilendirme yolu ile çevre mevzuatını güçlendirmekte, korumacı yaklaşımda odaklanmaktadır.
1993	AVRUPA BİRLİĞİ ANLAŞMASI (MAASTRICHT) Hedeflerinde çevreye saygıdan söz etmektedir (Madde: 2) Çevre politikası ve sürdürülebilirlik ilkesini dile getirmektedir.	
1993-2000	5. ÇEP	'sürdürülebilirliğe doğru' ifadesi ile yayınlanmıştır.; Sorumluluğun paylaşılması gibi yeni kavramları tanımlamakta ve Avrupa seviyesinde çevre korumanın geliştirilmesi için gerekli araçları belirlemektedir.
1999	AMSTERDAM ANLAŞMASI Sürdürülebilir kalkınma kavramı AB anlaşmasının giriş bölümüne ve birliğin hedeflerine eklenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma perspektifi açısından çevresel koruma kavramının diğer birlik politikalarının tanım ve uygulamalarına entegre edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.	
(2000)	NICE ANLAŞMASI Su kaynakları yönetimi ve arazi kullanımı konularında bazı küçük değişiklikler getirmektedir.	
2001-2010	6. ÇEP	6. Çevre Eylem Planının Hedefleri: a.Varolan çevre mevzuatının uygulaması geliştirilmelidir. b.Çevresel konuların diğer politikalara entegrasyonu derinleştirilmelidir. c.Tüketici gereksinimlerini karşılayacak biçimde, piyasalar ile birlikte çalışılmalıdır. d.Kolay erişilebilir bilgi yolu ile pratik konularda bireylerin fikir ve kararlarının şekillenmesine yardımcı olunmalıdır. EÜye ülkelerde arazi kullanımı planlaması yapılmalıdır.. Dört öncelikli eylem alanı tanımlanmaktadır: 1.İklim değişikliği, 2.Doğa ve biyolojik çeşitlilik, 3.Çevre ve sağlık, 4.Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve atık yönetimi.

EK.3.AB Çevre Koruma Politikalarının Yirmi Beş Yılı

Suyun korunması

Birlik, kentsel atık su arıtma yönergesi ile 2010 yılının sonuna kadar tüm yerüstü ve kıyı sularının organik kirlilikten arındırılması hedefini koymuştur. Bunun için önümüzdeki on yıl boyunca yerel yönetimler ve sanayiler tarafından atık su arıtımına muazzam yatırımlar yapılması gerekecektir.

Geçmişte, Birlik, içme, balık üretimi ve yüzme gibi kullanımlar için su kalitesinin korunması ve bazı temel kirleticilerin kontrolü üzerinde odaklanmıştır. Bugünse, Birlik politikası daha iyi bir bilimsel temele ve daha geniş bir vizyona sahiptir : su kalitesinin korunmasını temiz su kaynaklarının ve arzının yönetimi ile bütünleştirmeyi amaçlamaktadır. Gelecekte, su kalitesi standartları ve deşarj limitleri, bazı Üye Devletlerde uzun süredir uygulandığı gibi doğal nehir havzaları üzerine kurulu ve iyi oluşturulmuş bir su yönetimi sistemi çerçevesinde uygulanabilir.

En önemlisi de, 2010 yılına kadar Üye Devletler su fiyatlarının yüksek kaliteli ve güvenilir su kaynakları sağlama ve sürdürmenin tam ve gerçek maliyetini yansıtmasını sağlamak zorundadır. Su fiyatı su şirketlerine gerçek maliyetini yansıttığında gerek yurttaşlar gerek endüstriler suyu daha verimli bir şekilde kullanmaya ve israftan kaçınmaya teşvik edilmiş olacaklardır.

Salt düzenlemelerle kontrol edilmesi mümkün olmayan sorunlu bir alan da suların tarım alanlarından gelen nitratla kirlenmesidir. 1991 nitrat yönergesi çerçevesinde Üye Devletler tarımdan yerüstü ve yeraltı sularına nitrat sızıntısı düzeyini düşürmek amacıyla iyi tarım uygulamaları yasaları hazırlamaktadır. Nitrat kirliliğinden fiilen ya da potansiyel olarak etkilenen suları belirlemektedirler. Tarım uygulamaları üzerinde hukuksal olarak yaptırımları haiz sınırlamalar ve organik gübre kullanımında limitler içeren eylem programları geliştirilecektir.

Birliğin su kalitesi hedefine bağlılığının bir ölçütü de kanalizasyon ve atık su arıtma tesislerin inşasına verdiği destekte görülebilir : 1994-99 döneminde Birlik ortalama gelirinin % 75'inin altında gelir düzeyi olan bölgeler ülkeler için Yapısal Fonlardan 7 milyar ECU sağlanacaktır. Portekiz'de su şebekesi ile bağlantılı nüfusun oranı 1989 yılında % 61 iken 1999'da % 95'e çıkacaktır; İrlanda'da Birlik standartlarına göre arıtılan kentsel atık su oranı 1993'te % 20'den 1999'da % 80'e çıkartılacaktır.

Havanın korunması

Hava kalitesinin korunması gelecek yüzyılda Birlik politikalarını belirlemeye devam edecek olan büyük bir sorundur. Hava sadece katı kirlilik kontrolleri ile daha temiz olamaz. Bunun için enerji, ulaşım, turizm ve arazi imari gibi çok çeşitli diğer Birlik politikaları, ulusal hatta yerel politikalarda köklü değişiklikler gereklidir.

Birliğin ilgi göstermesi gereken sorunların kapsamı geniştir : stratosferik ozon tabakasının aşınması; asitleşmenin, yer düzeyindeki ozon ve diğer kirleticilerin kontrolü; ve iklim değişikliği. Her sorun toplumun ve endüstrinin farklı kesimlerini etkilemekte olup özel çözümler gerektirmektedir.

Stratosfer ozon tabakasının aşınması diğer sorunlara nazaran çok daha kolay ele alınmaktadır. Bu konuda Birlik, Birleşmiş Milletler Çevre Programının destek ve onayı ile 120'den fazla ülke tarafından kabul edilmiş olan bir çerçeve içinde hareket etmektedir. Ozona zarar veren klorofluorokarbonların ve halonların aşama aşama devreden çıkarılması hedefine 1996 yılında ulaşılmış olup hidroklorofluorokarbonların (HCFC) 2004 yılına kadar % 35 azaltılması hedefinde ilerlemektedir ve ardından 2030 yılında tamamen yasaklanacaklardır.

Benzer biçimde, Birlik SO₂ ve NO₂ seviyelerini % 70 ve % 30 oranında azaltma yükümlülüğünü Birleşmiş Milletler / Uzun Vadeli Sınırötesi Hava Kirliliği Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi için Ekonomik Komisyon tarafından belirlenen son tarihten önce yerine getirmiştir.

Sera gaz emisyonları en hassas sorundur. Birlik 2000 yılına kadar CO₂ emisyonlarını 1990 seviyesinde durdurma yolunda olmakla birlikte daha fazla azaltımı mümkün kılacak olan enerji karbon vergisi önerisini yasalastıramamıştır. 1992 BM İklim Değişikliği Hakkında Çerçeve Sözleşmesine ülkelerin sera gaz emisyonlarını 2005, 2010 ve 2020 yıllarına kadar aşamalar halinde azaltmalarını zorunlu tutan bağlayıcı bir protokol eklenmesi için yoğun çalışmalar yapmaktadır. Buna göre CO₂, metan ve azot oksit emisyonlarında 2005 yılına kadar % 7.5 ve 2010 yılına kadar da % 15 azaltma yapılması üzerinde bir mutabakat amaçlanmaktadır.

Bu hedefe ulaşmanın en iyi yollarından biri enerji tüketimini azaltmaktır. Daha yoksul olan bölgeler kişi başına daha fazla enerji tüketme eğiliminde olduğundan Yapısal Fonlar enerji altyapı projelerine yöneltilmiştir.

Avrupa Komisyonu, ayrıca CO₂ emisyonlarını azaltmak amacıyla petrol ve motorlu taşıt endüstrileri ile yakıt tüketiminde önemli azaltımlar konusunda da görüşmeler yapmaktadır. Motorlu taşıt araçları üreticileri ve petrol endüstrisi ile işbirliği içinde bir "Oto-petrol" programı hazırlamış olup bu program meyvalarını vermeye başlamaktadır. Komisyon hava kalitesinin artan trafiğe rağmen iyileşmeye devam etmesini sağlayacak yeni, düşük maliyetli emisyon limitleri ve yakıt kalitesi standartları önermiştir.

Avrupa Birliği'nin alanının % 60'ından fazlası, özellikle de kuzey ülkeleri aşırı asitleşmeye maruzdur. Enerji santrallerinin SO₂ ve NO_x emisyonlarında önemli ölçüde azalma olmakla birlikte bir çok bölgede kritik yük sınırlarının aşılmasına devam edilecek ve bitki ve su yaşamı hasar görmeye devam edecektir. Asitleşmeyi gelecek on yıl içinde kritik yük sınırlarının altına indirmeyi amaçlayan kapsamlı bir strateji 1997 yılında yayınlanmıştır, ancak bunun başarısı özellikle ulaştırma sektöründen kaynaklanan emisyonları daha da düşürme yönündeki uyumlu çabalara bağlı olacaktır.

Büyük Avrupa kentlerinin çoğunda kısa vadeli hava kirliliği Dünya Sağlık Örgütü (WHO) hava kalitesi standartlarını yılda en az bir kere aşmaktadır. Bunun başlıca nedeni trafiktir, ancak motorlu taşıt araçlarından kaynaklanan emisyonların kontrolü gerek kent planlamacıları gerek otomobil endüstrisi için zorlu bir sorun teşkil etmektedir. Taşıt aracı sayısı ve seyirdeki artış, hala emisyon kontrollerinin iyileşmesinden sağlanan faydalara ağır basacak gibi görünmektedir.

Şehirlerde, kitle ulaşımı otomobillere bir alternatif olabilir. Birlik kentsel ulaşımında "en iyi uygulama" modellerini teşvik etmekte ve yeni teknolojilerde araştırma ve demonstrasyon projelerini desteklemektedir. Yeni yayınlanan ulaştırma sektörü için yol gösterici ilkeler sürdürülebilir ulaştırma politikalarına yol göstermektedir. Öneriler arasında demiryolu, karayolu, hava ve deniz ulaşımı arasında doğru dengenin sağlanması, ilgili tüm tarafların katılımı, kullanıcıların gerçekçi fiyatlar ödemeye ikna edilerek ağların bakım ve işleyişinin sağlanması ve planlama sürecinin en başından itibaren çevresel kaygıların hesaba katılması yer almaktadır.

Birliğin beşinci çevresel eylem programı çerçevesinde hava kalitesi ve hedeflerine ilişkin örnekler¹

Sorun	Hedef	İlerleme
İklim değişikliği	"Yeryüzü gezegenin doğal absorpsiyon kapasitesinin aşılmaması	Aşağıda açıklanan eylemlerin toplamı olarak ele alınabilir.

Karbon di oksit (CO2)	2000 - 1990 seviyelerinde stabilizasyon 2005 ve 2010 yıllarına kadar aşamalı olarak azaltma	Hedefte Önerildi
Metan (CH4) Azot oksit (N2O)	1994 - kontrol önlemlerinin belirlenmesi ve uygulanması	Metan azaltımı hakkında stratejik yayın Komisyon tarafından 1996 Kasım ayında yayınlandı.
Ozon tabakasının aşınması	"Ozona zarar veren emisyonların tümüyle önlenmesi nihai amacına yönelik çalışma"	CFC ve halonların 1996'ya kadar aşama aşama devreden çıkartılması
HCFC	1995 - tüketimin 1989 CFC seviyesi olan % 2.6'da sınırlanması	Hedefe ulaşıldı
CFC, karbon tetraklorid, halon gazları, III-triklorotan	Bazı zorunlu kullanımlar haricinde 1996 yılına kadar aşama aşama devreden çıkartılması	Hedefe ulaşıldı
Asitleşme	"Kritik yük ve seviyelerin aşılmaması"	Komisyon'un stratejik yayını 1997'de yayınlandı
Nox	1994 - 1990 seviyelerinde stabilizasyon 2000 - 1985 seviyelerinde % 30 azaltma	1994 - Hedefe ulaşıldı Ek önlemler olmadan hedefe ulaşılması muhtemel görünmüyor
Sox	2000 - 1985 seviyelerinde % 35 azaltma	1994 yılında hedefe ulaşıldı

¹ Avrupa Birliği'nde Çevre, Avrupa Çevre Kurumu, Kopenhag, 1995.

Hayatın korunması

Kentsel ve endüstriyel gelişme, tıpkı entansif tarım gibi Birlik içinde biyo-çeşitliliğin bir çok önemli alanını sürekli olarak tehdit etmektedir. Avrupa ekosistemlerinin tüm türleri şiddetli baskıya maruz kalmaktadır ve biyo-çeşitliliğin kaybı belli bir düzende kalmaktan çok artma eğilimi göstermektedir.

1992 Biyo-çeşitlilik Hakkındaki Sözleşme Avrupa Birliği'nin sınırları içinde ve ötesinde habitatları ve türleri koruma programlarının çerçevesidir. Topluluğun biyo-çeşitliliği koruma stratejisi 1992 habitatlar yönergesi çerçevesinde Natura 2000 programını kullanarak Avrupa habitatları ve aralarındaki koridorların bağlantılı bir ağını oluşturarak habitatların korunması ve önemli habitatların içinde ve çevresinde sürdürülebilir toprak yönetim uygulamalarının teşvikinin birleştirilmesi üzerine kuruludur.

Natura 2000 ağının 2004 yılına kadar tamamlanması öngörülmektedir. Ancak, bunun başarısı gelecekte ulaşım, tarım ve turizm politikalarının dikkatli bir şekilde oluşturulması ve uygulanmasına bağlıdır.

Biyo-çeşitliliği koruma hedefi daha yoksul olan kırsal alanlarda gelişmeyi teşvik hedefiyle kolayca çelişebilir. Yoksul bölgeler, genellikle sınıai gelişme ve nüfusları görece az olduğundan doğa bakımından zengindir. Bu yüzden Birliğin Yapısal Fonları bu bölgelerin projeleri için çevresel değerlendirme gerekleri belirlemiştir ve çevresel gerekleri kalkınmanın gerekleriyle bağdaştıran önlemleri desteklemektedir.

Avrupa Birliği uzun zamandır, gelişmekte olan ülkelerde, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin korunması ve ulusal parkların yönetimine yönelik programlar da dahil olmak üzere

doğayı koruma projelerini desteklemektedir. 1990-95 döneminde, örneğin Kenya'da fil türünü koruma ve bir Topluluk doğal hayat projesi ve Pakistan'da Himalaya cangıl projesi için 60 milyon ECU tahsis edilmiştir.

Ormanların korunması

Ormanlar Avrupa Birliği'nde 127.8 milyon hektar alan kaplamaktadır. Ağaçlandırılmış alanlar ozaman ki 12 Üye Devlette 1960 ila 1990 yılları arasında % 10 artmıştır. Orman politikası çevre korunmasının diğer tüm yönleriyle bağlantılıdır : ormanlar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlere habitat sağlamaktadır ve bir çok ülke için önemli bir malzeme, gelir ve uluslararası ticaret kaynağı ve sera gazı olan CO2 için hayati önemde bir küresel temizlik yeridir.

Birlik 1992 yılında bir orman stratejisi benimsemiş ve ortak tarım politikasını, kısmen, ağaçlandırma ve ormanların iyileştirilmesi amacıyla reforma tabi tutmuştur. Bu reformlar bazı başarı emareleri göstermektedir. 1994-97 döneminde Üye Devletler 650.000 hektar yeni ormanlık alan yaratmış ve mevcut ormanlık alanlardan 130.000 hektarı iyileştirmişlerdir. Birlik proje masraflarına % 50 ila 75 oranında katkıda bulunmuştur.

Birlik küresel önem taşıyan ormanların korunmasına da eşit derecede öncelik tanımaktadır. Sürdürülebilir orman yönetimini teşvik ederek dünya çapında ormanların kaybı yönünde hızlanan eğilimin tersine döndürülmesine yardımcı olacak hukuken bağlayıcı nitelikte uluslararası bir araç oluşturmaya çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerle yaptığı anlaşmalarda sürdürülebilir orman yönetimini vurgulamış ve özellikle, 1995 yılında Afrika, Karayipler ve Pasifik Devletleri ile ilişkilere dair Lomé IV Sözleşmesi revize edilirken orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi hakkında bir protokol eklemiştir.

Birlik Uluslararası Tropik Kereste Anlaşması'na üyedir ve 1996 yılında yeni anlaşmayı onaylama kararı almıştır. 1992 yılından bu yana tropik ormanları desteklemek için yılda yaklaşık 50 milyon ECU tahsis etmiştir.